

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar kr. 2:50.

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1914 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlåtande af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. Tidskriften kommer dessutom att meddela kortare *anmärningar* och granskningar af nyutkommen statsvetenskaplig litteratur, hufvudsakligen svensk men vid förekommande tillfälle äfven norsk och dansk.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af Fil. Kand. J. E. NILSSON (Adr.: Eslöf) såsom redaktionssekreterare. Litteraturafdelningen omhänderhafves af Baron Lage Staël von Holstein.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året, omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i december 1913.

P. Fahlbeck.

Världskriget och Vi.

Af

Professor **Pontus Fahlebeck.**

Det kom dock, det stora krig, som ingen ville tro på i vårt land. Och det kom som en tjuf om natten, plötsligt och oförutsedt. Men förebud hade förvisso ej saknats. Den, som ej var förblindad af inbillningen om diplomaternas konststycken och om evig fred, förstod, att det måste komma. Det kom blott tre år tidigare än väntadt var. Men när tiden går dräktig med stora händelser, kan äfven en ringa stöt utlösa dem. Här var den stöten skottet i Serajevo — en skändlighet, som än mer skärpte de nationella och politiska motsatserna och därför måste föra till ett utbrott.

Med de orden, nationella och politiska motsatser, äro de allmänna orsakerna till världsbranden angifna. Det är obehöfligt att här ingå på enskildheterna uti dessa motsatser och däri liggande orsaker till kriget. Dessa orsaker torde nu ligga klara för allas ögon, huru förborgade de än nyss voro för massan af svenska folket och särskildt dess radikala och socialistiska flyglar. Däremot skall jag tillåta mig ett par reflexioner med anledning af orsakernas följd, själfva världskriget.

Den första af dessa reflexioner gäller den allmänna meningen i vårt land bland icke blott de s. k. fredsvännerna, på hvilka jag ej spiller ord, utan hos den stora mängden. Man har ej ord starka nog för att uttrycka sin afsky inför det världs-drama, som upprullats inför våra ögon. Man kallar det vansinne och klagar, att all vår kultur är blott sken och dessa kämpande folk bar-

barer. Man förmenar kriget vara icke blott ohyggligt, hvilket det är, utan ock oförenligt med hög kultur och därför onaturligt och omoraliskt. Dessa anatemata, som kunna vara berättigade från predikstolen såsom uttryck för en sida af Kristi milda evangelium, men illa passa i munnen på dem, som eljest svära på en materialistiskt färgad utvecklingslära, visa blott, att man icke förstår kriget, enär man icke förstår folkens och staternas lif.

Man har under den hundraåriga freden och Sveriges afskilda läge, som icke gaf anledning till en aktiv utrikespolitik, förlorat förstånd på och känsla för, att folket och staten äga ett eget lif utanför de för ögonblicket existerande individerna, samt att för detta lif råda andra betingelser och andra lagar än för det enskilda lifvet. Och till dessa betingelser hör som en af de största — kriget. När individernas intressen stå emot hvarandra eller de eljest råka i strid, ha de i staten sin domare, fredsstiftare och beskyddare. Nu hoppas man visserligen, att skiljedomsinstitutet och Haagdomstolen skulle skapa en dylik högre instans äfven för staterna. Men detta hopp är, utom för mindre frågor, dess värre en illusion och det af två skäl. Det ena är, att det finnes ingen stat öfver staterna, som kan med makt upprätthålla en dom, om någon part ej godvilligt fogar sig. Det andra af dessa skäl, det djupast liggande, är åter, att pliktbegreppet innehåller något annat för staten än för den enskilde. För denne kan plikten bjuda, att han efterskänker sin rätt och till och med offerar sitt lif. Den fordran kan aldrig ställas på staten. Dess högsta uppgift och därför öfversta plikt är själfbevarelsen. Du skall ge ditt jordiska lif, om nödigt är, för att vinna ett högre, bjuder den kristna moralen. Folket och staten åter ha icke mer än ett lif, det som i historien förverkligar sig. Att häfda det och dess rätt är för staten högsta pliktbudet. Här af följer, att kriget för staterna alls icke innebär något onaturligt och i visst fall icke heller något omoraliskt. Tvärtom, kriget är deras främsta plikt, när lif och lifsintressen hotas. Men visserligen endast då. Eröfringskrig, blott af lust till byte och land, ehuru naturliga äfven de på ett tidigare kultur stadium, ingå icke uti den moderna statens lifsbetingelser och måste af vår tid fördömas. Men den nu lefvande generationen af svenskar har ingen personlig erfarenhet af krig i någon gestalt

utan betraktar staten och dess lifsbetingelser och plikter under samma synvinkel som individernas. Däraf ofvan antydd anatema och beskärnelser, hvilka särskildt för det krig, som vi nu bevittna, äro mycket litet på sin plats, i hvad den ena sidan af de kämpande angår.

Och härmed kommer jag till den andra reflexion, hvartill detta krig ger anledning.

Ty här föreligger beträffande dem, som officiellt började kriget, just det fall, som nyss berördes och som ger kriget dess berättigande. Både Österrike-Ungarn och Tyskland voro till lifvet hotade och måste därför gripa till svärdet. För Österrike gällde det icke blott att straffa det folk, som stod bakom furstemordet, utan ock att kväfva den slaviska propaganda, som Serbien satt i scen i afsikt att undergräfvat och bit för bit bryta sönder den österrikiska statsbyggnaden. Och för Tyskland var inom senast tre år dess ödestimma slagen, då det hade att försvara sin nyvunna enhet och maktställning, den sena frukten af ett årtusendes önsknings- och ansträngningar — det visste man. Här fanns intet val, ty så hade ententens makter kringränt detsamma. Afven för Tyskland är detta krig ett nödvärnskrig och därför fullt berättigadt enligt de pliktbud, som råda för staterna.

Men är det så beträffande Österrike och Tyskland, så kan icke detsamma gälla för deras motståndare. Det ligger i sakens natur. Visserligen ha deras diplomater och den press, som de inspirera, oafåtligen sagt, att Tyskland hotade grannarna och freden. Men de senaste fyrtio årens historia vittnar emot detta tal. I grunden tro icke heller de franska, ryska och engelska folken själfva på det. Den stämning, som i dessa länder råder, jämförd med det tyska folkets, ger tydligt besked härom. I själfva verket är den olika krigsstämningen hos de kämpande folken den bästa domaren öfver detta krig. Redan Österrike-Ungarns många folk hälsade kriget med Serbien som en befrielse, utan fruktån för hvad som väntade från Rysslands sida. Och det tyska folket har med en entusiasm, hvartill historien sällan sett motstycke, gått man ur huse mot sina många fiender. De uttågande trupperna hälsas med stormande ovationer, hvar de gå fram, och svara på samma sätt. Vagnar och kanoner smyckas med löf, och

de unga krigarne draga med sång ut som till en fäst. Kriget är hela folkets sak, såsom äfven de upplösta partibanden visa, ty hvar man och kvinna känner, att det är statens och folkets lif, som står på spel. Det högsta pliktbudet för allt statligt lif och därmed för all kultur, folkets bestånd och själfhäfvelse, har framträdt i allt sitt majestät och finner ett villigt och ett enigt folk. Det är det upplyftande i detta hemska skådespel och tillika det försonande. — Detsamma kan icke sägas om Tysklands motsländare. Vål nedläggas äfven hos dem partivapnen inför fäderneslandets kallelse. Och vål kämpas modigt äfven på deras sida, men ingenstädes med samma entusiasm och med samma villighet. Också äro meningarna bland allmänheten utanför parlamenten allt annat än eniga. Af allt hvad man erfarit från Frankrike var önskan hos menige man vida mer fred än krig, ehuru man lät revanchifrarna föra ordet och fatta beslutet. I England var förhållandet delvis detsamma ända upp uti de högsta kretsarne, såsom Morleys, Burns' och Trevelyans utträde ur regeringen bevisa. Hvad Ryssland beträffar, kan man ej tala om en folkmening i egentligt förstånd. Panslavisterna uttrycka nog en klar stämning, och hatet mot tyskarne är inom Rysslands bildade kretsar brinnande, men den stora massan är blott ett eko af hvad som ofvanifrån förkunnas och befaller.

Denna olikhet i folkstämning mellan Tyskland och dess fiender faller domen öfver världskriget med hänsyn till rätt och orätt. Den skall äfven göra det — jag är viss därom — med hänsyn till utgången.

När detta skrives, ha redan nerderlagen börjat för Frankrike. Det arma landet har lättfärdigt lekt med revanchtanken i förtröstan på sina mäktiga allierade. Nu får det bittert sota för denna lek och denna förtröstan. Man kan blott hoppas, att striden blir kort, och att segraren nöjer sig med en billig fred, som ej för djupt nedtrycker det franska folket. Ty dess lifskraft är ej stor, och världen tål ej förlusten af detta folk. Äfven Belgien, som, visserligen icke oförskylldt, kommit emellan hammare och städ, har rätt till djup medkänsla. Så är ej fallet med de andra. Om Serbien behöfver jag ej tala. Det förtjänar all den tuktan, det kan få, och tål den ock. Detsamma göra de två världsmak-

terna. De ha lifskraft till öfverflöd, om de lida aldrig så stort nederlag, isynnerhet Ryssland. Icke heller kan man hysa någon medömkan med detta land, som helt och hållet är en eröfrarstat på gammalt vis och utgör en ständig fara för grannfolken. Och ännu mindre med England, hvars hänsynslösa köpmanpolitik under sir Edwards Greys ränkfulla ledning nu kommit detta land att sälla sig till Tysklands fiender, då det kunnat som Italien hålla sig utanför.

Hvad vårt eget land och hela Norden angår, var deras ställning klar. Vi hade ingen krigsanledning och ha inga planer på maktförstoring — det säger sig själf. Vi måste därför helt naturligt stå utanför striden, så länge vi kunna.

Till neutraliteten, som läget af sig själf förestafvade, har vår regering fogat tvänne andra lika kloka som betydelsefulla åtgärder. Den ena är öfverenskommelsen med Norge, hvilken förebygger en åt motsatt håll gående politik med därpå följande konflikt på den skandinaviska halfön. Den andra är mobilisering i den omfattning, som skett. Vi kunna lyckönska oss i närvarande stund att äga den sakkunniga och högt aktade regering vi ha, en regering, som står öfver partierna, såsom vår författning kräfver, i i stället för det experiment med partiregering, som vi senast haft.

Till sist en anmärkning med anledning af det väckelserop, som författaren till dessa rader för två år sedan utsände — allians med Tyskland! Den tanken förnekas ej af det obetingade erkännande jag nu ger åt vår politik för dagen. Hvar dag har sina uppgifter, eftersom läget för stunden kräfver. Men naturligen har all kalkborgerlig visdom, hvaraf vi ha öfverflöd, för hvarje krigsförklaring, som i dessa dagar ljungat emot Tyskland, himlat sig öfver den tanken. Ty tänk, om vi varit med! Skräcken här för betager dock ej den tanken dess berättigande.

Allianstanken hvilade på en förhoppning och är fotad på ett faktum. Förhoppningen var, att världskriget därigenom skulle undvikas. Och det är min öfvertygelse, att så skulle ha skett, om Sverige varit med i trippelliansen, — förutsatt naturligen, att dess krigsrustning varit sådan, som tiden fordrar. Ryssland, af hvilket

nu krigslågan tändes i det stora kriget, skulle helt visst ha hållit svärdet stilla, om ett fullrustadt Sverige stått vid Tysklands sida. Allianstanken var i första hand en fredstanke. Detta var dess eua grund. Den andra är det faktum, att Sveriges och Nordens öde i så måtto är förknippadt med Tysklands, att dess nederlag skulle ställa vår egen existens på spel. Jag må undra, om ej i dessa dagar hvarje tänkande svensk känt det. De tyska segrarna låta kanske den känslan åter slumra in. Men kriget är ej slut med segern öfver Frankrike. Och skulle — emot förmodan — krigslyckan vända sig från de tyska vapnen i den förestående långa kampen mot Ryssland, så lär den känslan åter vakna. Mer behöfves ej för att förklara och försvara tanken på allians, då den uttalades. Nu får Tyskland med sin vapenbroder Österrike-Ungarn ensamt utkämpa striden för germanerna.

Indtægtsforhold i Sverige og Norge for personer av forskjellig kjønn, alder og ægteskabelig stilling.

Av

A. N. Klær,

f. d. direktør for Norges statistiske centralbyrå.

Oplysninger av den ved overskriften betegnede art maa erkjendes at være av stor social og praktisk betydning. Indtægternes og formuernes fordeling og den dermed i forbindelse staaende ulikhet i de menneskelige livsvilkaar — en ulikhet, der lykkeligvis ikke paa langt nær staar i forhold til den forskjell, som antydes ved de høiere og lavere trappetrin paa den økonomiske stige — hører jo til de aktuelle tidsspørsmaal, der mere og mere trænger sig frem paa dagsordenen. Men ved bedømmelsen av disse spørsmaal gjør der sig ofte store misforstaaelser gjældende paa grund av ubekjendtskap med de faktiske forhold. Og i saa henseende er det bl. a. aldersmomentet, som ikke minst kommer i betragtning, idet den omstændighet, at man har overseet dette moment, endog har spillet en vis rolle under den sociale diskussion. Saaledes har der i Sachsen for endel aar siden været gjort et stort numer av det faktum, at der blandt indtægterne var et saa overordentlig stort antal paa 400 mark og endnu mindre, et belöp, som maatte synes aldeles utilstrækkelig til livsophold. Men saken fik jo et ganske andet utseende ved oplysningen om, at de allerfleste personer med lave indtægter var unge mennesker, som enten bodde hjemme hos sine forældre eller var i tyendeforhold, og for hvis vedkommende derhos indtægterne var forholdsvis lavt beregnet.

En særskilt betydning har undersøkelserne angaaende indtægtsforholdene ved de forskjellige alderstrin, saavel i Sverige som i Norge, faat ved de forberedende arbeider i anledning av den i Sverige istandbragte og i Norge foreslaaede folkeforsikring.

For Sveriges vedkommende offentliggjordes til belysning av denne sak et stort tabelverk paa 805 kvartsider (under titelen »Statistiska Utredningar utförda under ledning av Hugo Burström, Stockholm 1912») og hvad Norge angaar, er der, efter at der i 1897 som et led av den officielle Statistik (Tredie Række No 255) hadde været utgit Statistiske Oplysninger om Indtægts- og Formuesforhold, ved hvilke for første gang alder og ægteskapelig stilling var tat i betragtning; offentliggjort nye oplysninger i samme retning ved den av den parlamentariske Arbeiderkommission i flere bind 1898—1899 utgivne Socialstatistik. Denne efterfulgtes i aarene 1907—1910, ifølge opdrag av den nye »departementale folkeforsikringskomite», av et av nærværende forfatter utarbeidet skrift betitlet: »Indtægtsforhold» med »Tillægsopgaver», Kristiania 1911.

I denne forbindelse skal jeg forøvrig nævne, at der i Norge for tiden er under utarbeidelse en ny statistik, ved hvilken de av ligningsmyndighetene foretagne taksationer over indtægter og formuer er overført paa folketællingsblanketterne og derefter bearbeidet saavel under hensyn til personernes alder og ægteskapelige stilling som efter deres livstilling. Denne undersøkelse omfatter en repræsentativ trediedel av rikets landdistrikter og samtlige stæder, dog saa at der for Kristianias vedkommende alene er gjort utdrag for $\frac{1}{4}$ og for de tre næststørste stæder for $\frac{1}{2}$ av skatyderne.

Saavidt mig bekjendt, forefindes tilsvarende oplysninger, foruten for Sverige og Norge, for tiden alene for ét andet land¹, nemlig Sachsen, for hvis vedkommende der i det statistiske byraas tidsskrift for 1910 er meddelt en inkomststatistik for de tre største stæder, ved hvilken imidlertid aldersgrupperingen er ganske summarisk. For dette land, der i det hele har den righoldigste inkomststatistik, som noget land kan opvise, vil der forøvrig, efter

¹ Med hensyn til indtægts- og formuesforhold i de forskjellige livstillinger indeholder den danske statistik værdifulde opgaver, men her er aldersmomentet ikke tat i betragtning.

hvad jeg har erfaret, om kort tid foreligge resultater av en indgaaende undersökelse angaaende indkomstfordelingen efter alder.

Det for Sverige foreliggende materiale er anlagt efter en ulike mere omfattende plan end det, som hittil er tilvejebragt for Norge. Den svenske statistik er derhos bygget paa direkte utdrag av taxeringslisterne for aaret 1908, mens de norske for en væsentlig del er paa en indirekte maate utledet av et ikke meget omfattende materiale for 1894, hvis resultater ved hjælp av forskjellige beregninger er blit fört frem til aaret 1906 og senere til 1912.

Det for 1894 indsamlede materiale omfatter ialt 81,947 eller med fradrag av de gifte kvinder 61,241 personer over 15 aar, optalte ved en repræsentativ tælling, foretat i 109 herreder og 13 byer (o: paa svensk: städer), fordelt over det hele land, og ved hvilken disse personers indtægts- og formuesforhold blev gjort til gjenstand for en meget indgaaende undersökelse.

Dernæst er det blit undersøkt, hvorledes de av ligningskommissionerne for aaret 1906 taxerede indtægter gjennemsnitlig stillede sig til de indtægter, som de i 1894 optalte repræsentative personer befandtes at ha hat. Den saaledes modificerte indtægtsfordeling er derefter for hver aldersgruppe, inddelt efter kjön og ægteskabelig stilling, bragt i anvendelse paa den samlede folkemængde over 15 aar i 1906, saaledes som denne er fremgaat av folketællingen i 1900, hensyn tat til de senere indtraadte forandringer. Da man efter dette vistnok vil faa indtrykket av, at der her er reist et stort bygverk paa en skröpelig grundvold, er det ikke overflödigt at tilföie, at hovedresultatet av disse beregninger er blit nöie kontrolleret ved hjælp av positive opgaver over indtægtsfordelingen for de personlige skatydere i aaret 1906 og avpasset derefter, hvorom henvises til de utförlige forklaringer, som er meddelt i indledningen til skriftet »Indtægtsforhold», se navnlig § 9.

Hvorledes disse opgaver er blit videre fört frem til 1912 (efter taxeringen for skatteaaret 1913/1914, derom faar jeg henviser til en i det norske statsökonomiske tidsskrift for 1913 nylig offentliggjort avhandling.

I motsætning til disse, hvad grundvolden angaar, endnu til dels svake materialier bygger den svenske statistik paa et antal av 1,047,530 i skat taxerede personer, eller med fradrag av 1,744

personer under 15 aar, 1,045,786, altsaa paa et materiale, der forsaavidt er 17 gange saa stærkt som det norske. Desuten angaar de svenske opgaver direkte aaret 1908, mens man for Norges vedkommende har maattet regne sig frem til aaret 1906. Aarsaken til at de svenske opgaver i denne henseende er saa overlegne, ligger i den i befolkningsstatistisk henseende fortrinlige ordning, som Sverige har i de fra aar til aar fortløbende mandtalslister, til hvilke man i Norge alene ved hver folketælling faar noget tilsvarende. Ved at sammenholde mandtalslisterne og taxeringslisterne og paa grundlag herav at utskrive individualkort (kartoliner) for hver enkelt i taxeringslisterne opført person har man i Sverige tilvejebragt et ganske fortrinligt materiale, der imidlertid, saavidt forfatteren bekjendt, endnu ikke er udnyttet forsaavidt angaar personernes livsstilling i kombination med indkomsten. Jfr »Statistiska Utredningar» s. 10*.

Mens saaledes det norske materiale staar meget langt tilbage for det svenske i henseende til omfang og fast bygning¹, har det førstnævnte materiale paa den anden side sine særlige fortrin, idet det i en vis henseende er mere omfattende og derhos er av en mere ensartet karakter, hvorhos det er bleven bearbejdet paa en mere indgaaende maate. Det fremstiller nemlig indtægtsforholdene for *alle personer* over 15 aar, hvorimot de svenske opgaver alene angaar *de til skat indskrevne* personer, hvilke især for de yngre aldersklasser kun utgjør en brökdelen av befolkningen. Hertil kommer, at blandt de i Sverige skatskrevne personer er, med undtagelse av dem, der er ilagt indkomstskat til staten, adskilliges indtægter alene ufuldstændig opført. Dette gjælder særlig de ikke indkomsttakserede personer, som alene er paaført indtægter av faste ejendomme (»fastighetsbevillning»). Blandt disse skatydere kan det hænde, at der er personer med en beregnet eiendomsindtægt av 50 indtil 550 kr., som desuten kan ha en indtægt av kapital eller arbeide op til 450 kr., og en person med en eiendomsindtægt

¹ Paa grund av denne omstændighet har nærværende undersökelse ogsaa en særskilt interesse derved, at den kan i nogen grad tjene til at kontrollere rigtigheden av de for Norges vedkommende paa en ikke helt uangribelig grundvold utførte beregninger. Derhos har det sin teoretiske interesse at prøve, hvorvidt en i mindre omfang anstillet repræsentativ undersökelse avgir en brugbar grundvold.

opført med 50 kr. skulde endog kunne ha en aktieindtægt av 949 kr., uden at denne er kommen med i opgaverne. Ved beregningen av den heromhandlede eiendomsindtægt fradrages forøvrig ikke renter av gjæld.

Heller ikke for de ikke indkomstskattetakserte personer, som er blit paaført alene indkomstbevillgning, altsaa som regel indtægter fra 500 til 999 kr., er indtægten opført med sit fulde belöp, idet nemlig aktieindtægter her ikke medregnes saaledes som ved indtægter paa 1000 kr. og derover.

Paa den anden side forekommer der tilfælde, i hvilke personer med en indtægt av under 1000 kr. er medtat i indkomstskattetakseringen, nemlig naar indtægten av fast ejendom (uden fradrag av gjældsrenter) utgjör minst 600 kr. og vedkommende skatyder derhos i det hele har en beholden indtægt av 600 kr., gjældsrenter fradrat.

Ogsaa ved den alene bevillningstaxerede indtægt forekommer der enkelte tilfælde, hvor der medtages indtægter under 500 kr.

Under disse omstændigheter har jeg i det hele tat ved sammenligningen med de norske opgaver fundet det rettest at bortse fra alle i den svenske statistik opførte opgaver over indtægter paa under 500 kr., da de for disse anførte tal, paa grund av særegne skattebestemmelser, aldeles icke gir noget brugbart udtryk for vedkommende personers virkelige indtægter.

Men ogsaa for indtægter fra 500 kr. til 999 kr. er opgaverne mangelfulde, blandt andet av den grund, at skattegrænsen i adskillige kommuner, hvor udgifterne til hus er særlig høie, gaar op til 600 kr. og 700 kr., se »Statistiska Utredningar» s. 7* og 111.

For at gjöre de svenske opgaver saavidt mulig jevnförlige med de tilsvarende norske har jeg derfor anstillet indgaaende beregninger, hvis resultater med tilhörende forklaringer angaaende beregningsmaaten vil findes meddelt i efterfölgende bilag 1 og de i forbindelse dermed anførte bemerkninger. De i disse meddelte oplysninger er for detaljerte til at de har kunnet medtages i nærværende fremstilling, men ansees nödvendige til begrundelse av de i samme fremførte resultater. Det turde imidlertid være paa sin plads i denne forbindelse i muligst korthet at gjöre rede for de

hovedpunkter, hvori jeg har fundet for sammenligningens skyld at burde fuldstændiggjøre de officielle tal.

Det vigtigste punkt, hvori de i »Utredningar» anførte tal i nærværende avhandling er blit modificeret, angaar personer med en indkomst av under 500 kroner. Disse indkomster er nemlig i nævnte skrift, som ogsaa der bemerket, av forskjellige grunde ganske ufuldstændige saavel i henseende til personernes antal, idet et stort antal personer ikke har været skattetakserte, som i henseende til de skattetakserte personers indkomst. Hvad personernes antal angaar, vil det av bilag 1 sees, at blandt de ugifte mænd og kvinder er det, navnlig i de yngre aldersklasser, kun en brøkdæl, som har været skattetakseret, saaledes endog blandt mænd i alderen 25—39 aar kun omtrent halvparten og blandt yngre mænd saavel som blandt kvinder forholdsvis endnu færre. Og med hensyn til den indkomst, hvori de personer, der er skattetaxerte for mindre end 500 kroner, er ansat, da fremgaar det av de bemærkninger, som er gjort i forbindelse med nævnte bilag, at deres gjennemsnitsindkomst er alene opført med 166 kroner, mens den motsvarende gjennemsnitsindkomst efter de norske opgaver, som dog ogsaa omfatter mange personer uten nogensomhelst indkomst, er beregnet til 232 kroner. Det er klart, at man ved sammenligningen mellem de to landes indtægtsforhold ikke kan undlate at tage hensyn her til hvorfor jeg (som allerede nævnt) i de beregninger, som ligger til grund for nærværende avhandling, har ganske sat ut av betragtning de i »Utredningar» indeholdte opgaver over indkomster under 500 kroner. Disse opgaver har vistnok sit værd, hvor det gjælder sammenligning mellem de forskjellige svenske distrikter og stæder indbyrdes, men er neppe brukbare ved internationale sammenligninger.

Naar der altsaa spørges, hvorledes man ved den heromhandlede sammenligning mellem Sverige og Norge skal ta hensyn til det meget betydelige antal personer, som har indtægter under 500 kroner eller ogsaa ingen indtægt, da har jeg ingen bedre utvei fundet end forsaavidt at lægge de norske opgaver til grund og er i det heldige tilfælde at kunne støtte rigtigheden av en saadan fremgangsmaate ved den betragtning, at gjennemsnitsindtægten i den nærmeste større indtægtsgruppe over 500 kroner, nemlig fra 500 til 999 kr., efter de foreliggende opgaver viser sig at være

netop den samme i begge lande, nemlig 674 kroner, som nærmere paavist i forbindelse med efterfølgende bilag 1. Følgelig synes det at maatte være berettiget at dra analogiske slutninger med hensyn til den lavere indtægtsgruppe.

Men foruten denne væsentlige avvikelse fra de officielle tal har det vist sig nødvendig ogsaa for en del at fuldstændiggjøre de opgaver, der forefindes for indtægter mellem 500 og 700 kroner, og det av en dobbelt grund, nemlig for det første fordi de personer, som har været paaført alene fastighetstaxering, efter hvad der er oplyst i »Utredningar» side 6*, ikke har været ansat efter deres hele indtægt, og dernæst, fordi skattegrænsen i adskillige kommuner overstiger 500 kroner og kan naa op til 650 kroner og derover.

For saavidt mulig at böte paa den førstnævnte mangel har jeg, som nærmere forklaret i forbindelse med bilag 1, supponeret, at de personer, som er opført alene med en fastighetsindtægt av 300—499 kroner, i virkeligheten har hat en indtægt av mellem 500 og 699 kroner. Dernæst har jeg av hensyn til de kommuner, hvor skattegrænsen overstiger 500 kroner, i betragtning av den i disse kommuner konstaterede indtægtsfordeling paa klasserne 500—599 kr., 600—699 kr., 700—799 kr. o. s. v., approksimativt anslaaet et tillæg av noget over 45,000 (i bilaget beregnet til 45,339 personer).

Det samlede tillæg til indkomstklasserne 500—699 kroner blir saaledes ikke mindre end 98,473 personer med en indtægt av til sammen 58,735,549 kroner.

Det kan vistnok synes betænkelig at gjøre et saa stort tillæg til de officielle tal, et tillæg, som i forhold til det i »Utredningar» opførte antal personer i indkomstklasserne 500—699 kr. (205,881) utgjör hele 49 procent (om det end i forhold til det samlede antal personer med en indtægt av over 500 kroner alene utgjör knapt 13 % og i forhold til deres indtægt ikke fuldt 5 %). Det kan ogsaa tænkes, at der som følge av den maate, paa hvilken indkomster av fast ejendom er inddraget i tillægget, kan opstaa nogen dobbelt regning. Imidlertid, saa stort som tillægget er, synes sammenligningen med de norske opgaver at vise, at det ikke kan være for höit beregnet, men kanskje snarere for lavt. Indtægtsfordelingen

i begge lande for personer over 15 aar (de gifte kvinder undtagne) stillede sig nemlig ifølge bilag 1 og »Utredningar» tabel 3, 5, 7 og 9 m. fl. for Sverige og ifølge »Indtægtsforhold» tabel 35 for Norge som følger:

Indtægtsgruppe	Sverige 1907 Antal per- soner	Norge 1906 Antal per- soner	Procentvis	
			Sverige %	Norge %
Under 500 kr.	1,892,084	774,983	68.3	68.4
500—699 kr.	304,353	135,963	10.9	12.0
700—999 kr.	207,840	122,512	7.5	10.8
1000 kr. og derover	367,208	99,730	13.3	8.8
Tilsammen	2,771,485	1,133,188	100.0	100.0

Dersom det heromhandlede tillæg av 98,473 hadde været be-
regnet for høit, og man f. eks. fandt at der burde fradrages 1 pro-
cent eller 27,714, saa vilde procenttallet for indtægtsgruppen under
500 kr. forøkes med den samme procent, og altsaa bli 69.3 %.
Men nu er det i høi grad usandsynligt, at det relative antal av
personer tilhørende sidstnævnte laveste indtægtsgruppe skulde være
høiere i Sverige end i Norge. Snarere kunde der være spøragsmaal
om der ikke for Sveriges vedkommende burde beregnes et tillæg
ogsaa til indtægtsgruppen 700—999 kr., hvorhos det kan bemerkes,
at hvis man tar hensyn til forskjellen mellem aaret 1906 og 1907,
samt navnlig til de ved indførelsen av selvangivelsessystemet i
Norge indtraadte indtægtsforhöielser, saa skulde de for Norge be-
regnede procenttal egentlig forskyve sig noget opover, hvorved den
antagelse, at der i Sverige skulde være flere personer med indtægter
under 500 kroner end ovenfor beregnet, blir endnu mere uholdbar.

Forøvrig bemerkes i denne forbindelse, at utredningen av den
paafaldende forskjel i procenttallene for Sverige og Norge, som
gjör sig gjældende med hensyn til indkomstgrupperne 700—999 kr.
og over 1000 kr., maa henstaa til en senere undersökelse.

Angaaende den forskjel, som gjør sig gjældende med hensyn
til fordelingen av det tillæg, som her er gjort til de i »Utredningar»
indeholdte opgaver over personer med en indkomst av 500—699
kroner, henvises til efterfølgende bilag 2, hvorav det vil sees, at
der er opstillet to alternative beregninger, som viser noget avvikende

resultater, der imidlertid er av liten betydning for bestemmelsen av gjennomsnittsendtægtene i hver alders- og civilstandsgruppe.

Efter foranstaaende redegjørelse for hvorledes de heromhandlede statistiske data er blit behandlet for Sveriges vedkommende, gaar jeg over til at omhandle de norske opgaver; thi heller ikke disse egner sig uten videre til sammenligning med de motsvarende svenske, idet de i »Indtægtsforhold» meddelte originale opgaver paa grund av forskjellige omstændigheter maa modificeres.

I saa henseende er at bemerke, at der for det første maa tages hensyn til de forandringer, som det fra skatteaaret 1913/14 av indførte selvangivelsessystem har bevirket, dernæst til den omstændighet, at de svenske opgaver angaar indtægtene i aaret 1907, de i »Indtægtsforhold» for Norge meddelte derimot indtægtene i aaret 1 oktober 1905—30 september 1906 og endelig at aktieindtægter ikke er medregnet i de norske opgaver, der bortset fra skibsaktier m. v. kun angaar de personlige indtægter fra andre kilder end aktier.

Hvad selvangivelsessystemet angaar, da hadde dette, som bekjendt, i 1907 allerede virket i Sverige i flere aar, og i henhold til den erfaring, man har for det første aar, i hvilket det har virket i Norge, kan det antages, at indtægtsopgaverne for aaret $\frac{1}{10}$ 1905— $\frac{30}{9}$ 1906 vilde ha været c:a 17.3 procent høiere, dersom selvangivelsessystemet hadde virket allerede dengang. (Jfr en avhandling i Norsk Statsökonomisk tidsskrift 1914 s. 75 og 73 anm. 2.)

Hertil kommer som nævnt tidsforskjellen mellem de norske og svenske taxeringer, nemlig $1\frac{1}{4}$ aar. Ifølge samme avhandling utgjorde indtægtsstigningen fra 1906 til 1907 3.75 procent og fra 1907 til 1908 3.30 procent pr indbygger, altsaa for $1\frac{1}{4}$ aar tilsammen 4.57 procent. Kombinerer man begge disse stigningsmomenter, faar man et samlet tillæg til gjennomsnittsendtægten av 22.6 procent. Skulde man tilstræbe at opføre den virkelige indtægt i 1907 maatte dette tillæg endnu forhøies, da selvangivelserne endnu ikke i 1913 kan antages at være naadd op til at medta indtægtene fuldt ut; men da det samme formodentlig ogsaa gjælder Sverige, bør intet hensyn tages dertil.

Hertil kommer sluttelig tillægget for aktieindtægten, hvis størrelse vil findes anført i samme avhandling s. 70. De der opførte:

gjennemsnittsbeløp angaar mænd i forskjellige aldersgrupper og av disse tal kan ved at sammenholde dem med de s. 89 anførte opgaver over mænds og kvinders formuesinntægt utledes de tilsvarende aktieinntægter for kvinder.

I disse opgaver er der imidlertid vistnok skjelnet efter alder, men ikke efter civilstand, og der trænges saaledes oplysning om formuesforholdet særlig for gifte og ugifte. Herover findes for mændenes vedkommende nogle opgaver for 1891 i Socialstatistik II (Norges off. St. III. No 255), men disse opgaver overflødiggjøres ved nye opgaver, der angaar baade mænd og kvinder efter skatte-takseringer (»ligningsomsættelser») for 1911 og som om nogen tid vil bli offentliggjort, men hvis foreløbige resultater her er benyttet.

Paa grundlag av disse forskjellige opgaver og beregninger kan nu som slutresultater av nærværende undersøkelse for Sverige og Norge opstilles omstaaende tabel over gjennemsnittsbetragten i aaret 1907 i forskjellige alders- og civilstandsgrupper. Da de heromhandlede (aaret 1906 angaaende) opgaver for Norge fra det fir-tiende aar av anvender tjaarige aldersgrupper og sammenfatter alle personer over 70 aar i en gruppe, er tabellen avfattet i overensstemmelse dermed.

Vi skal her først betragte gjennemsnittsbetragterne i de forskjellige aldersgrupper, idet saavel for Sveriges som for Norges vedkommende hidsættes baade de gjennemsnittsbetragter, som findes opført eller direkte kan utledes av vedkommende kildekrifter, og tillike de i overensstemmelse med foranstaaende redegjørelse om-beregnete tal.

(Se tabel paa følgende side!)

Disse beregninger viser altsaa, hvad selve hovedresultatet angaar, en ganske mærkelig overensstemmelse, idet den ringe forskjjel, som der er mellem en gjennemsnittsbetragt for samtlige herom-handlede personer over 15 aar av 631 kroner for Sverige og 635 kroner for Norge, navnlig i betragtning av den usikkerhet, som knytter sig til alle inntægtsansættelser, jo er for intet at regne. Snarere kunde der siges, at der for Sverige kunde ventes en noget høiere gjennemsnittsbetragt end for Norge; men herved er at merke, at Sverige har en forholdsvis større landbefolkning end Norge

Aldersgrupper	Sverige		Norge		Norske indtægter i procent af de svenske 1907 %
	Følgende af indtægtsforhold 1907 ¹ kr.	Her omreg- nede tal ² kr.	Følgende af indtægtsforhold 1906 kr.	Omregnede tal for 1907 ³ kr.	
15—19 aar.....	729	266	221	272	102.3
20—24 »	850	413	353	435	105.3
25—29 »	1,049	623	516	640	102.7
30—34 »	1,173	775	641	801	103.4
35—39 »	1,318	915	696	873	95.4
40—49 »	1,364	978	769	976	99.8
50—59 »	1,313	916	740	951	103.8
60—69 »	1,170	704	576	761	108.1
70 aar og derover	1,078	431	350	485	112.5
Samtlige personer over 15 aar.....	1,191	631	500	635	100.8

nemlig i 1907 75.84 procent mot Norges 71.47 procent. Den her i betragtning kommende folkemængde over 15 aar fordeler sig paa en lidt anden maate mellem landdistrikter og stæder, nemlig i Sverige 1907 med c:a 26.5 og 73.5 procent, i Norge med henholdsvis 31 og 69 procent. Da nu gjennemsnittsindtægten særskilt for land og stad i Sverige kan sættes til c:a 400 og 1,250 kroner (en i saa henseende foretagen beregning gav 406 og 1,252 kroner, mens særskilt de indkomsttaxeredes indtægt var henholdsvis 777 og 2,011 kroner), skulde den samlede indkomst i Sverige, saafremt den voksne befolknings fordeling mellem land og stad hadde været den samme som i Norge, ha utgjort c:a 765 millioner for landdistrikterne og 1,074 millioner for stæderne, tilsammen 1,839 millioner kroner eller gjennemsnitlig 664 kroner, hvilket er 29 kroner mere end gjennemsnittsindtægten i Norge.

En anden omstændighet, som kan forklare, at ovenanførte beregning, som gir en litt høiere gjennemsnittsindtægt i Norge end i Sverige, ikke stemmer med den almindelige opfatning, som maaske de fleste umiddelbart har dannet sig om forholdet mellem ind-

¹ c: Samtlige taxerede.

² Den hele befolkning.

³ Iberegnet aktieindtægt og hensyn taget til den indflydelse, som det først i 1913 indførte selvangivelsessystem vilde ha medført; jfr bemærkninger til bilag 3.

tægterne i begge lande, nemlig at Sverige idet hele er et rikere land, turde ligge i den forskjellige indtægtsfordeling. Antallet av de høiere indtægter er nemlig forholdsvis betydeligt større i Sverige end i Norge, hvor indtægtsfordelingen i det hele kan karakteriseres som mere demokratisk. Hvorledes det hermed forholder sig, er imidlertid et spørsmål, som jeg ikke ved nærværende anledning kan optå til behandling, uagtet der visseligen for begge landes vedkommende foreligger et betydelig statistisk materiale, som kunde belyse denne sak. Hvad der derimot i denne forbindelse bør erindres, er den omstændighet, at tilstedeværelsen av forholdsvis mange meget høie indtægter uvilkaarlig fremkalder et indtryk av større rigdom end den jævnerø indtægtsfordeling, som er særkjendet for de norske indtægtsforhold.

Ved siden av den ovenfor paaapte væsentlige overensstemmelse i henseende til beregningernes hovedresultat, kan det nævnes, at der ogsaa er adskillig samstemmighet med hensyn til gjennomsnitsinntægternes stigen fra det femtende til omkring det femtiende aar og deres sterke synken, navnlig efter det sextiende aar.

Beregningerne viser forøvrig ogsaa forskjellige ulikheder, som fortjener at bemerkes. Naar de norske indtægter i de yngre aldersklasser og like op til et stykke ut i tretiaarene viser høiere tal end de motsvarende svenske, synes dette åt finde fuld forklaring i den allerede omtalte omstændighet, at stædernes befolkning spiller en noget større rolle i Norge end i Sverige. I disse aldersklasser beror gjennomsnitsinntægten for en meget væsentlig del paa arbeidslønnens størrelse. I saa henseende kan efter den statistiske aarbok for Sverige 1914 oplyses, at den sædvanlige aarsløn i husbondens kost i middeltal for aarene 1906—1910 er beregnet til 280 kr. for tjenestedreng og 161 kr. for tjenestepiker. Efter den sidstutgivne norske aarbok skulde middeltallet for aarene 1905 og 1910 stille sig saaledes: i rikets bygder 262 1/2 kr. for tjenestekarere og 131 kr. for tjenestepiker og i rikets byer henholdsvis 324 og 150 1/2 kr. Da procentforholdet av mandlige tjenere i rikets bygder og byer var henholdsvis 94 og 6 %, og av de kvindelige tjenere 69 og 31 %, skulde gjennomsnittet for riket bli 266 kroner for de mandlige og 137 kroner for de kvindelige og altsaa navnlig for sidstnævntes vedkommende ligge adskillig lavere end de tilsvarende

svenske lønninger, om det end herved maa bemerkes, at gjennemsnittsberegningen neppe er foretat paa samme maate i begge lande. Hvad de övrige arbeidslönninger angaar, savner jeg statistisk materiale til at foreta nogen nöiagtig sammenligning mellem Sverige og Norge, men de undersökelser jeg har hat anledning til at anstille, peker i den retning, at disse lønninger, naar de beregnes særskilt for landdistrikter og stæder, stod höiere i Sverige end i Norge. Efter disse vistnok ufuldstændige oplysninger skulde man i foranstaaende tabel ha ventet noget höiere tal for Sverige i forhold til de norske. Paa den anden side maa det erindres, at netop i de heromhandlede aldersgrupper er städernes befolkning stærkest repræsenteret, saaledes efter folketællingen av 1910 aldersgruppen 15—30 aar i Sverige med 28.4 % og i Norge med 33.1 %.

Paafaldende er den relativ betydelige synken i procentforholdet for de norske gjennemsnittsindtægter i aldersgruppen 35—40 aar, idet disse indtægter alene utgjorde 95.4 procent mot 103.4 procent i den nærmest forangaaende aldersgruppe. Det kan anmerkes, at der særskilt i tretiaarene er forholdsvis mange, som gaar over fra at være arbeidere eller i anden underordnet stilling til selvstændig virksomhet som gaardbrukere, haandverkere o. s. v. eller i en eller anden bedre avlagt funktionærstilling, og at det maaske særlig er i disse stillinger, at indtægtsforholdene stiller sig gunstigere i Sverige end i Norge.

Hvordan det nu hermed maatte forholde sig, saa ser vi, at de norske procentforhold fra det heromhandlede relative lave standpunkt av 95.4 procent efterhaanden hæver sig i de fölgende aldersklasser, indtil gjennemsnittsindtægten for personer over 70 aar endog naar op til 112.5 procent av den svenske.

Nogen større vegt kan man imidlertid neppe lægge paa disse forskjelligheter, særlig i betragtning av at de norske beregninger er bygget paa et ringere antal originalopgaver, som derhos ikke direkte angaar aaret 1907, men er fört frem helt fra 1894 til nævnte aar. Bestemtere resultater i heromhandlede henseende tör imötesees, naar om nogen tid nyere norske opgaver foreligger, men de antydninger, som har kunnet gjøres ved hjælp av de ovenanföerte beregninger, forekommer mig allikevel at ha sin interesse, saaledes

som de nu foreligger, bl. a. derved, at forskjellen mellem de norske og de svenske opgaver i det hele ikke er særlig fremtrædende, idet overensstemmelsen er større end ulikheten.

Med hensyn til indtægtsforholdene efter vedkommende personers ægteskabelige stilling kan det merkes, at de gifte mænd hadde en gjennemsnittsindtægt i Sverige av 1,058 kr. og i Norge av 1,044 kr. Derimot var gjennemsnittsindtægten for de ugifte mænd og enkemændene henholdsvis 553 og 590 kroner og for de ugifte kvinder og enkerne 330 og 318 kroner. Udtrykt i procenter av de svenske indtægter utgjorde de norske indtægter for de gifte mænds vedkommende 98.7 % og for de to øvrige grupper 106.7 og 96.4 %.

Av de i bilag 3 meddelte tal for de enkelte aldersklasser fremgaar, at de norske gjennemsnittsindtægter, hvad de gifte mænd betræffer, i alle aldersklasser, undtagen de tre sidste, altsaa fra det femtiende aar av, holder sig lavere end de tilsvarende svenske, fra nævnte alderstrin av derimot litt høiere. De ugifte mænds og enkemændenes indtægter viser sig i alle aldersgrupper høiere i Norge end i Sverige; derimot er det omvendte tilfældet for kvindernes vedkommende, undtagen forsaavidt angaar aldersgruppen 70 aar og derover, hvor den norske gjennemsnittsindtægt er litt, nemlig 4.3 %, høiere, mens den i samme aldersgruppe for de ugifte mænd og enkemændene er hele 25 % høiere og for de gifte mænd $5\frac{2}{3}$ % høiere.

Idet jeg forøvrig henviser til de i bilag 3 indeholdte detaljopgaver, maa jeg med hensyn til de av disse fremgaaende forskjelligheter mellem indtægtsforholdene i Norge og Sverige atter erindre om, at senere undersøkelser maaske vil kunne foranledige ændringer i de resultater, som er beregnet efter de materialer, som for tiden staar til raadighet.

I forbindelse med disse resultater tør det findes av interesse endnu at berøre et par punkter, nemlig for det første, hvorledes de heromhandlede indtægtsforhold har utviklet sig indtil aaret 1912, for hvilket aar nærværende forfatter har foretat en indgaaende bearbeidelse av den norske indtægtsstatistik¹, og dernæst, hvilke

¹ Statsökonomisk tidsskrift for 1913: »Beregning av den økonomiske værdi av det norske folks arbeidsevne».

forandringer de beregnede tal kan antages at undergaa, naar man tar hensyn til værdien av de gifte kvinders arbeide og deres andel i den de gifte mænd tillagte formue og formuesindtægt.

Med hensyn til indtægtsforholdenes udvikling hitsættes efter de statistiske aarbøger følgende sammenstilling av de hithenhørende data for Sverige og Norge:

Sverige:

Taxeringsaar	Opskattet indkomst af kapital og arbeide kroner	Folkemængde i midten av det foregaaende aar	Gjennemsnitsindtægt pr. indbygger kroner	Gjennemsnitsindtægtens stigning %
1908	1,244,764,434	5,357,384	232.85	+ 18.0
1912	1,519,007,419	5,542,101	274.09	
1913	1,655,350,751	5,582,996	296.65	+ 8.2

Norge:

Ligningsaar	Antagen indtægt ved den kommunale Beskatning kroner	Folkemængde 1 April 1907 og 1912 og 30 Juni 1912	Gjennemsnitsindtægt pr. indbygger kroner	Gjennemsnitsindtægtens stigning %
1908	535,195,000	2,342,254	228.50	+ 18.8
1912	651,024,000	2,399,292	271.32	
1913/14	830,485,000	2,427,331	342.14	+ 26.1

Som det vil sees, har udviklingen i begge lande fra 1908 til 1912 gaat ganske parallelt; hvad derimot forholdet mellem aarene 1912 og 1913 angaar, kommer for Norges vedkommende to omstændigheter i betragtning, nemlig for det første indførelsen av selvangivelsessystemet og dernæst tidsforskjellen, som her er fem fjerdingaar, mens den for de svenske opgavers vedkommende er et aar. Den samlede virkning av disse to omstændigheter er beregnet at repræsentere et fradrag av c:a 19 procent (jfr den før nævnte avhandling i Statsök. Tidsskr. for 1913 s. 75), og den ovenanførte stigningsprocent av 26.1 skulde saaledes forminskes fra 26.2 til noget over 7 %. For det hele tidsrum 1908—1913 blir den beregnede stigning i Sverige 27.7 % og i Norge 26 à 27 %.

I de ovenfor meddelte tal for Sverige er imidlertid udbyttet av jordbruks- og anden fast ejendom ikke medtaget. Indkomsten har tidligere været beregnet med 6 % av førstnævnte og med 5 % av anden ejendom, i hvilken regel det ikke er forfatteren bekjendt

at der er foretaget nogen forandring. Beregnet paa denne maate skulde, efter de i Statistisk Aarbok meddelte oplysninger om kapitalværdien av bevillningsskyldig fast ejendom, den samlede indkomst derav være steget fra 355,339,451 kr. efter taxeringen for 1908 til 448,101,278 kr. efter taxeringen for 1913, hvilket utgjör henholdsvis kr. 66.33 og 80.26 pr indbygger, utvisende en stigning av 21 %. Særskilt for jordbrukseieendommen var der en indtægtsstigning fra kr. 33.85 til kr. 37.40 pr indb. = + 10.5 %, mens indkomsten av anden fast eiendom viser en stigning fra kr. 32.48 til kr. 42.86 pr indb. = + 32 %. Jordbruksværdien er imidlertid efter visse mellemrum av aar gjenstand for omtaxering, hvilket i høi grad influerer paa tallene, idet nemlig værdierne efter den i 1908 foretagne omtaxering stod omtrent stille indtil og med aaret 1912, hvorefter omtrent den hele stigning falder paa aaret 1913, da der var en ny taxering. I forbindelse hermed kan det anmerkes, at værdien av anden fast eiendom fra 1912 til 1913, beregnet pr indbygger, viser en stigning av 7.9 procent, hvilket ligger temmelig nær den for indkomst av kapital og arbeide ovenfor beregnede stigningsprocent (8.2).

Alt i alt synes det at fremgaa av de her meddelte oplysninger for de faste eiendomme, at naar indkomsten av disse medtages i beregningen, bidrar dette til at nedsætte lidt den for Sverige beregnede stigning i den gjennomsnittlige indkomst, nemlig fra 27.7 til 26.2 procent, saa at den omtrent ganske falder sammen med den for Norge beregnede stigning.

Disse stigningsprocenter maa forøvrig i nogen grad reduceres, fordi indtægtsstigningen for en del skyldes den med selve indtægtsnivaaets forhøielse forbundne oprykning av indtægter over skattegrænsen, hvorved flere og flere personer inddrages under beskattningen.

Til belysning av spørsmålet om hvor stor den heromhandlede reduktion kan antages at være, meddeles følgende beregning for de til indkomstskat takserede personer, hvis indtægter i 1907 og 1912 oversteg 1000 kroner.

Efter takseringen for 1908 var ifølge »Statistiska Utredningar» s. 83 antallet av disse personer 352,580 med en samlet indkomst av 890,441,500 kroner. I forhold til folkemængden i midten av aaret 1907 utgjorde antallet av vedkommende personer 65.8 pr

1000 og deres indkomst 166.20 kroner pr indbygger. Efter taxeringen for 1912 var ifølge Statistisk Aarsbok 1914 s. 167 det tilsvarende antal av personer 475,655 = 85.9 pr 1000 indb. og deres samlede indkomst av 1,194,774,700 kroner = 215.60 kroner pr indbygger. Stigningen fra 166.20 til 215.60 kroner utgjør 29.8 procent, men naar man til de for 1908 opførte tal lægger 107,732 personer for at bringe det hele antal personer op til de for 1912 i betragtning kommende 85.9 p. m. av befolkningen, og naar disses middelindtægt i 1907 ansættes til 890 kroner, vokser indtægtsbeløpet til 986,322,980 kroner og gjennemsnittindtægten pr indbygger til 184.10 kroner. Dennes stigning blir saaledes 31.50 kr. = 17.1 %.

Den tilsvarende beregning for Norge stiller sig saaledes, at gjennemsnittindtægten for statsskatyderne (blandt hvilke her ogsaa indgaar aktieselskaper) efter ligningen for 1907/1908 var 121.80 kr. og efter ligningen for 1911/1912 157.30 kr., hvilket viser en (ureduceret) stigning av 29.1 %, altsaa paa det nærmeste som i Sverige. Naar der imidlertid tages hensyn til at antallet av statsskatydere efter førstnævnte ligning alene utgjorde 48.3 p. m. men efter ligningen for 1911/1912 63.9 p. m., og derfor til tallene for 1907/1908 tillægges 36,300 skatydere med en gjennomsnitlig indkomst av 800 kroner og altsaa en samlet indkomst av 29,040,000 kroner, faar man for dette aar en gjennemsnittindtægt av 134.20 kroner og en stigning mellem de heromhandlede fire aar av 17.2 procent, altsaa ogsaa her som i Sverige.

Naar man nu i denne undersøkelse inddrar aaret 1913, som hittil er holdt utenfor paa grund av det i Norge fra dette aar indførte selvangivelsessystem, saa finder man, at det taxerede indkomstbeløp ifølge den svenske statistiske aarbok s. 165 for samtlige skatydere, altsaa iberegnet ogsaa aktieselskaperne, steget fra 1,645,683,888 til 1,802,345,381 kroner, altsaa pr indbygger fra 297.00 til 322.80 kroner, hvilket viser en (ureduceret) stigning av 25.80 kr. = 8.7 procent. Hvis man nu, i likhed med de ovenomhandlede erfaringer for taxeringerne fra 1908 til 1912, kan anta, at der måa gjøres en reduktion i samme forhold som fra 29.8 procent til 17.1 procent, skulde de for 1913 beregnede 8.7 procent gaa ned til 5 procent og den hele stigning fra 1907 til 1912 (= takseringsaarene 1908 og 1913) bli $22\frac{1}{2}$ procent.

Før Norges vedkommende blir den tilsvarende beregning usikker paa grund av selvangivelsessystemets virkning; men efter de i Statsökon. tidsskr. 1913 s. 75 meddelte oplysninger for de kommunale skatydere skulde gjennemsnittsindtægtens stigning, med fradrag av den del av samme, som skyldes selvangivelsessystemet, fra kalenderaaret 1907 til kalenderaaret 1912 utgjøre $23\frac{1}{2}$ procent.

Mens saaledes de paa indkomstskatten byggede beregninger fører til en stigning i gjennemsnittsindtægterne for Sverige av $22\frac{1}{2}$ procent, synes bevillingstaxeringerne sammenholdt med de tilsvarende norske opgaver at føre til et noget høiere resultat.

Ifølge de opgaver der er meddelt i den i det statsökonomiske tidsskrift for 1913 indtagne avhandling s. 74—75, skulde nemlig den ureducerte indtægtsprogres for Norge fra 1906 til 1911 ha været 22.7 % og den reducere progres 20.4 %, altsaa sidstnævnte 10 % mindre. Sammenholdt med resultaterne for 1912 viser den ureducerte progres sig at være 54.7 % og den reducere 46.5 %, altsaa her 15 % mindre. Da man imidlertid paa grund av den forstyrrelse i beregningerne, som selvangivelsessystemet bevirker, maa lægge mest vekt paa det for aarene 1906—1911 beregnede forhold, skulde, efter den samme reduktion av 10 %, den reducerede indtægtsprogres for Sverige efter bevillingstaxeringerne utgjøre 27.7 % \div 10 % derav = paa det nærmeste 25 %. Det er derfor denne faktor, som jeg efter adskillige overveielser er blit staaende ved, om den end muligens turde gi et noget for høit resultat i forhold til de norske opgaver, paa samme tid som det maa indrømmes, at resultatet maaske vilde bli modificeret, hvis man med hensyn til bevillingstaxeringen for noget av de sidste aar hadde tilsvarende oplysninger om antallet av de i samme indbefattede personer i likhed med de i »Statistiska Utredningar» for 1907 meddelte.

I henhold til det anførte skulde man altsaa anta, at de i det foregaaende for 1907 beregnede tal for gjennemsnittsindtægter i Sverige i de forskjellige alders- og civilstandsgrupper, vil nogenlunde passe for aaret 1912, naar de gjennomgaaende forhøies med 25 procent.

Naar man i overensstemmelse hermed forhøier de i bilag 3 anførte indtægtsbelöp for Sverige og for Norges vedkommende lægger til grund de i den ovenfor oftere nævnte avhandling an-

förte tal for 1912, kan der for de gifte og ugifte mænd tilsammen tagne opstilles den side 234 meddelte tabellariske sammenligning mellem de svenske og norske gjennemsnittsindtægter ved de forskjellige alderstrin i aaret 1912, med bibehold forövrig av de i bilaget for Sverige i 1907 og de i avhandlingen for Norge i 1912 opförte befolkningstal, da forskjellen i folkemængde ikke över nogen indflydelse paa de beregnede gjennemsnittsindtægter. Bemerkes maa det imidlertid, at de for Sverige (men ikke de for Norge) opförte indtægter indbefatter hustruernes bidrag til jordbruksindtægten. Av denne grund er her i sidste rubrik tilhöire anført det tillæg til gjennemsnittsindtægterne, som av denne aarsak maa gjøres for at stille tallene for Norge paa like fot med de for Sverige anförte. (De i denne rubrik meddelte tal er beregnet efter de i Statsök. tidsskrift 1913 s. 70 indtagne detaljerte opgaver for 1906, med tillæg av 46.5 % av hensyn til virkningen av selvangivelsen og den övrige indtægtsstigning indtil 1912.)

Et tilsvarende belöp burde egentlig fradrages fra de for Sverige beregnede indtægtsbelöp, da de, som av det fölgende vil sees, er indbefattet i de for de gifte kvinder i nærværende avhandling beregnede indtægter og der saaledes vil foreligge en dobbelt postering, naar de medtages paa begge steder.

Egentlig burde der herved ikke alene tages hensyn til hustruernes bidrag til jordbruksindtægten, men ogsaa til hvad de forövrig erhverver ved selvstendig virksomhet, forsaavidt dette er medtat under mandens indtægtstaxering. Herover foreligger der imidlertid ingen beregning, og da man derfor i heromhandlede henseende for Norges vedkommende har indskrænket sig til jordbruksindtægten, maa man, hvor der er tale om sammenligning mellem Norge og Sverige, opstille beregningen paa samme maate for begge lande. (Angaaende hustruernes andel i fællesboets formuesindtægt, som ogsaa burde utsondres fra den mændene tillagte indtægt, henvises til hvad derom er bemærket under det fölgende afsnit om kvindernes indtægter.)

I henhold hertil meddeles nu nedenstaaende oversigtstabel.

(See tabel paa fölgende side!)

Som det vil sees, viser beregningerne for flere aldersgrupper meget overensstemmende resultater for begge lande, navnlig naar

Aldersgrupper	Sverige			Norge			
	Antal mænd gifte og ugifte 1907	Indtægtsbeløb tus. kr. ¹	Gjennem- snitsindtægt 1912 kr.	Antal mænd 1912	Indtægtsbeløb 1912 tus. kr.	Gjennem- snitsindtægt 1912 kr.	Tillæg for hustruens bidrag til for- brugsudbyttet kr.
15—19 aar	251,563	90,327	359	121,440	43,597	359	—
20—24 »	220,068	139,546	634	90,984	60,141	661	2
25—29 »	193,432	186,157	962	73,745	71,385	968	13
30—34 »	173,406	200,727	1,158	70,960	82,101	1,157	28
35—39 »	140,468	190,278	1,355	62,454	74,945	1,200	44
40—49 »	272,124	394,141	1,449	106,162	141,319	1,331	58
50—59 »	214,480	297,352	1,386	91,559	121,593	1,328	62
60—69 »	159,286	175,290	1,100	66,099	74,533	1,128	57
70 aar og derover	126,980	90,439	712	54,324	38,596	710	31
Tilsammen	1,751,807	1,764,257	1,007	737,727	708,210	960	31

hensyn tages til de i tabellens sidste rubrik omhandlede tillæg. Den største afvikelse bestaar deri, at de svenske gennemsnitsindtægter i alderne 35—39 og 40—49 aar er henholdsvis 9 og 4 procent højere end de norske, mens indtægterne i aldersgrupperne 20—29 aar og 50 aar og derover skulde være højere i Norge. Overhovedet skulde gennemsnitsindtægten for voksne mænd i Sverige efter beregningen for 1912 være ca. 1½ procent højere end i Norge, men som allerede nævnt, det er muligt at beregningen viser et lidt for gunstig resultat for Sverige.

Hvad nu de gifte kvinder angaar, da er der i Statsökons. tidsskr. 1913 s. 80 meddelt en for Norges vedkommende utført approksimativ beregning, som viser forholdet mellem disse kvinders og de ugifte kvinders og enkernes antageligé gennemsnitsindtægter i hver aldersgruppe. Denne beregning er vistnok alene meddelt med sterkt forbehold, men forfatteren har søkt efter bedste skjøn at ta hensyn til de forskjellige momenter, der kan indvirke paa heromhandlede forhold. Efter de opstillede tal skulde de gifte kvinder i alle aldersgrupper ha en noget højere gennemsnitsindtægt end de ugifte, begyndende med 18.8 % højere i aldersgruppen 15—19 aar og stigende under hensyn bl. a. til barneopfostringens og barneopdragelsens værdi til 36.7 % i alderen 30—34 aar, og

¹ ø: indtægtsbeløpet 1907 + 25 procent.

derefter gradvis synkende like ned til 3.4 % i alderen over 70, hvor maaske særskilt enkeres indtægter bidrar til at utjævne forskjellen.

Ved ogsaa for kvinderne for indtægtsstigningen fra 1907 til 1912 at gjøre et tillæg av 25 procent til de for ugifte kvinder og enker i bilag 3 beregnede gjennemsnittsindtægter i hver aldersgruppe og dernæst for de gifte kvinder at beregne en saameget høiere indtægt, som følger av nysnævnte opgaver i Statsökon. tidsskrift, er jeg kommen til følgende resultater, idet jeg med hensyn til antallet av gifte kvinder i 1907 har hentet tallene fra »Statistiska utredningar» s. 359, jfr s. 358.

Aldersgrupper	Ugifte kvinder og enker			Gifte kvinder		
	Antal 1907	Indtægts- beløp tus. kr.	Gjennem- snitsind- tægt 1912 kr.	Antal 1907	Indtægts- beløp tus. kr.	Gjennem- snitsind- tægt 1912 kr.
15—19 aar	243,072	73,934	304	2,878	1,039	361
20—24 „	180,075	67,204	373	43,398	19,876	458
25—29 „	101,237	43,218	427	94,891	51,621	544
30—34 „	64,588	29,735	460	113,223	71,217	629
35—39 „	46,856	23,947	511	104,877	70,582	673
40—49 „	91,384	49,885	546	216,705	148,876	687
50—59 „	86,194	47,134	547	161,264	96,113	596
60—69 „	90,532	44,618	493	100,639	52,433	521
70 aar og derover	115,740	40,394	349	48,990	17,685	361
Tilsammen	1,019,678	420,069	412	886,865	529,442	597

I henhold til denne beregning kan der nu opstilles følgende oversigtstabel for Sveriges voksne kvinder sammenlignet med Norges:

(See tabel paa følgende side!)

De svenske indtægter skulde saaledes for kvindernes vedkommende være gjennemsnitlig ca. 10 procent høiere end de norske; i de to yngste aldersgrupper er forskjellen 5 à 6 procent, derefter naar de i alderen 30—34 aar en høide av noget over 10 procent og veksler i de følgende aldersgrupper indtil det 60:de aar mellem 7 og 12 procent. I aarene 60—69 viser der sig en saa stor forskjel som 26 procent, svarende til en ogsaa for de ugifte kvinder og enkerne i samme aldersgruppe fremtrædende forskjel, som her er 13 % i modsætning til 4½ % i aldersgruppen 50—59 aar. Hvad der kan være grunden hertil, er ikke godt at vite, men maaske

Gifte og ugifte kvinders indtægter, iberegnet værdien av gifte kvinders huslige arbeide m. m.

Aldersgrupper	S v e r i g e			N o r g e		
	Antal per- soner 1907	Indtægts- beløp tus. kr.	Gjennem- snitsind- tægt 1912 kr.	Antal per- soner 1912	Indtægts- beløp 1912 tus. kr.	Gjennem- snitsind- tægt 1912 kr.
15—19 aar	245,950	74,973	305	120,113	34,953	291
20—24 »	223,473	87,080	390	101,722	37,637	370
25—29 »	196,128	94,839	484	88,468	39,810	450
30—34 »	177,811	100,952	568	81,896	42,094	514
35—39 »	151,733	94,529	623	71,554	41,215	576
40—49 »	308,089	198,761	645	125,879	75,958	603
50—59 »	247,458	143,247	579	107,399	55,608	518
60—69 »	191,171	97,051	508	77,277	31,046	402
70 aar og derover	164,730	58,079	353	67,301	20,330	302
Tilsammen	1,906,543	949,511	498	841,609	378,651	450

vil det nye statistiske materiale, der for Norges vedkommende om nogen tid vil foreligge, bidra til at forklare saavel denne som andre uregelmæssigheter.

Bortset fra det paapekte forhold for aldersgruppen 60—69 aar, er forskjellen mellem de svenske og de norske resultater ikke særlig fremtrædende og navnlig kan det mærkes, at indtægtsstigningen fra de yngre alderstrin og indtil omkring femtiaars alderen og den derefter indtrædende synken i begge land overhovedet utvikler sig nogenlunde parallelt saavel for mænd som for kvinder.

Det staar imidlertid endnu tilbake at skifte ret mellem mænd og kvinder; thi efter de gjældende taxationsregler henføres en ikke saa liten del av de indtægter, som rettelig vedkommer de gifte kvinder, til deres mænds indtægter. Herom heter det i indledningen til »Statistiska Utredningar» s. 8*: »(Om hustrurs taxering) föreskrifves i de år 1908 gällande skatteförordningarna, att hustru skall taxeras för inkomst af sådan beskaffenhet, att hon enligt lag ägt att ensam deröfver råda, hvaremot i öfriga fall gift man skall taxeras för all makarnas inkomst. Då således endast under vissa omständigheter hustrur äro i taxeringslängderna upptagna och då vidare för bestämmande af det minimum af inkomst, som vid de olika slagen af taxeringar erfordras för skatteplikt, makarnas sammanlagda inkomst är den afgörande, har, för vinnande af likformig-

het, vid bearbetningen all makarnas inkomst tillräknats mannen».

Da samme eller lignende regel praktiseres ogsaa ved de norske indtægtstaxeringer, vil det sees, at de foreliggende data ikke uten modifikation er egnet til at belyse forholdet mellem mænds og kvinders indtægter.

Hertil kommer en omstændighet, der spiller en maaske endnu større rolle i henseende til bedømmelsen av de gifte kvinders indtægtsforhold, idet der nemlig efter den gjældende takseringsmaate intetsomhelst hensyn tages til værdien av det av dem utførte arbeide i hus og hjem. Det tör anses overflödigt i denne forbindelse at paapeke, at dette arbeide har sin selvstændige og betydningsfulde værdi i folkets økonomiske forhold, og der kan forsaavidt bl. a. henvises til hvad der av forfatteren er anført i Statsökön. Tidsskr. 1913 s. 128—131.

Værdien av det huslige arbeide er efter approximativ taxering medtat i de i det foregaaende s. 236 meddelte beregninger over de gifte kvinders arbeide. Den del av deres produktive virksomhet, som ved skattetaxeringerne er medindbefattet under mandens indtægter, er tat i betragtning i foranstaaende beregninger, men derimot ikke deres andel i fællesboets formuesindtægt.

Hvor stor forskjel denne omstændighet bevirker i vurderingen av mænds og kvinders indtægter i de enkelte aldersgrupper har jeg for Norges vedkommende sökt at beregne, og det samlede resultat skulde ifölge de i nævnte tidsskrift s. 92, jfr s. 90, stille sig saaledes (bortset fra barn under 15 aar):

	Samlet indtægt i tusinde kr.		Gjennemsnittindtægt	
	Efter de oprindelige beregninger	Naar den halve formuesindtægt henføres til de gifte kvinder	Efter de oprindelige beregninger kr.	Naar den halve formuesindtægt henføres til de gifte kvinder kr.
Mænd	708,210	666,272	960	903
Kvinder	378,651	420,589	450	500
Tilsammen	1,086,861	1,086,861	688	688

Den samlede nationalindtægt i året 1912 skulde ifølge de foranstaaende beregninger for Sverige stille sig saaledes:

Mænd over 15 aar	1,764,257,000	kroner
Heri fragaar for hustruernes bidrag til jordbruksutbyttet, hvis dette beregnes paa samme maate som for Norge	54,306,000	»
Altsaa tilbage.....	1,709,951,000	»
Kvinder over 15 aar	949,511,000	»
Börn under 15 aar skjönsmæssig anslaaet efter samme forhold som for Norge	40,000,000	»
Tilsammen	2,699,462,000	kroner

eller med et rundt tal 2,700 millioner.

Det kan her anmerkes, at professor Fahlbeck i en for det internationale statistiske Instituts möte ifjor fremlagt rapport (No. 17) anslaar Sveriges nationalindtægt til 1,519 millioner + 500 à 600 millioner (for ikke medregnede indkomster av jordbruk og anden fast eiendom samt tjenerlön), altsaa tilsammen ca. 2,169 millioner.

I dette belöp er imidlertid ikke medregnet værdien av de gifte kvinders huslige arbeide, likesom heller ikke det lignende av husets hjemmeværende dötre utförte arbeide er tat i betragtning. Værdien og indtægten av de gifte kvinders samlede arbeide er foran s. 235 for året 1907 berägnet til 529,442,000 kroner, av hvilke imidlertid endel maa antages at ha været medtat under takseringen av mandens indtægt, i henhold til ovenstaaende maaske 40—50 millioner (for 1907). Paa den anden side bringer indtægtsstigningen fra 1907—1912 det resterende belöp op i omkring 600 millioner. Naar man derhos ogsaa regner noget tillæg for de hjemmeværende dötres arbeide, kommer man, som det vil sees, noget over de i denne avhandling beregnede 2,700 millioner, og det, selv om man gaar ut fra det laveste av professor Fahlbecks tal.

Sammenholdt med folkemængden i midten av 1912 skulde sidstnævnte belöp utgjöre gjennemsnitlig 484 kroner pr indbygger, mens det tilsvarende belöp for Norge, 1,104 millioner dividert med folkemængden, utgjör 456 kroner pr indbygger.

Forskjellen er saaledes ikke væsentlig og turde maaske i henseende til den rolle, som indtægterne praktisk talt spiller for forbrugerne, yderligere formindskes, hvis man tar i betragtning priserne paa livsfornödenheter samt den maate, paa hvilken det samlede indtægtsbelöp fordeler sig paa indkomster av forskjellig størrelse.

I sidstnævnte henseende er der en stor ulikhet mellem Sverige og Norge, idet det er en bekjendt sak, at antallet av store indtægter i Norge er forholdsvis lidet; men en nærmere utredning av dette forhold hörer ikke ind under denne avhandlings ramme.

Bilag 1.

Indtægtsfordelingen i Sverige 1907 efter kön, ålder og ægteskabelig stilling, beregnet efter skattetaxeringen for 1908 med approximativt tillæg for de ikke skattetaxerede eller ufuldstændig skattetaxerede personer.

Kjøn, ålder og ægteskabelig stilling	Samlet antal personer ¹ / ₁₂ 1907 ¹	Samlet antal skattetaxerede personer for 1908 ²	Av disse var skattetaxeret til en indtægt av 500 kr. og derover		Beregnet tillæg for personer, der alene er paaført fastighetsbevilling til beløb av kr. 300—499		Do. tillæg for taxeringsbeløb av kr. 500—999	Approximativt beregnet tillæg for kommuner med højere skattegrænse end 500 kr. ⁶		Naar hensyn tages til foranstaaende tillæg blir det samlede antal personer med indtægter paa kr. 500 og derover samt deres indtægtsbeløb som følger		Indtægter under kr. 500		Samlet indtægtsbeløb for personer med indtægter over og under kr. 500 kr.	
			Antal personer ³	Indtægtsbeløb kr. ⁴	Antal personer ⁵	Indtægtsbeløb kr.		Indtægtsbeløb kr.	Antal personer	Indtægtsbeløb kr.	Antal personer	Indtægtsbeløb kr.	Antal personer		Indtægtsbeløb kr.
I. Gifte mænd.															
15—17 aar.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
18—19 »	41	33	32	22,467	—	—	—	3	1,620	35	24,087	6	1,620	25,707	
20—24 »	15,793	10,806	10,321	9,830,338	94	54,520	6,318	878	474,120	11,293	10,365,296	4,500	1,381,500	11,746,796	
25—29 »	73,911	56,427	51,428	59,441,114	1,106	641,480	73,242	3,213	1,735,020	55,747	61,890,856	18,164	5,994,120	67,884,976	
30—34 »	107,015	83,482	71,607	96,946,996	2,843	1,648,940	184,392	3,504	1,892,160	77,954	100,672,488	29,061	9,822,618	110,495,106	
35—39 »	103,120	80,263	64,522	104,869,144	4,014	2,328,120	268,515	2,693	1,454,220	71,229	108,919,999	31,891	10,842,940	119,762,939	
40—44 »	111,283	87,136	65,879	117,587,426	5,363	3,110,540	352,404	2,505	1,352,700	73,747	122,403,070	37,536	12,762,240	135,165,310	
45—49 »	106,166	82,686	59,408	110,611,170	5,888	3,415,040	373,464	2,213	1,195,020	67,509	115,594,694	38,657	13,104,723	128,699,417	
50—54 »	92,839	71,210	48,473	93,095,345	5,535	3,210,300	367,965	1,766	953,640	55,774	97,627,250	37,065	12,231,450	109,858,700	
55—59 »	80,599	59,810	37,388	72,402,999	5,051	2,929,580	323,388	1,382	746,280	43,821	76,402,247	36,778	11,916,072	88,318,319	
60—64 »	66,888	45,400	24,773	51,524,720	4,299	2,493,420	263,835	894	482,760	29,966	54,764,735	36,922	11,113,522	65,878,257	
65—69 »	51,840	31,349	14,714	33,864,877	2,930	1,699,400	190,125	506	273,240	18,150	36,027,642	33,690	9,534,270	45,561,912	
70—74 »	37,161	18,720	7,360	19,551,079	1,815	1,052,700	118,989	245	132,300	9,420	20,855,068	27,741	6,879,768	27,734,836	
75—79 »	19,740	8,149	2,819	7,855,247	829	480,820	47,268	92	49,680	3,740	8,433,015	16,000	3,504,000	11,937,015	
80 aar og derover	10,083	3,579	1,308	3,254,151	335	194,300	19,071	41	22,140	1,684	3,489,662	8,399	1,763,790	5,253,452	
Tilsammen.....	876,479	639,050	460,032	780,857,073	40,102	23,259,160	2,588,976	19,935	10,764,900	520,069	817,470,109	356,410	110,852,633	928,322,742	

¹ Ifølge befolkningsstatistikken. — ² Ifølge Ålderdomsförsäkringskommittéens Statistiska utredningar, Tabel 11. — ³ Ifølge samme skrift tabel 12—15. — ⁴ Ifølge de i samme skrift tabel 11 opførte indkomstbeløb med fradrag av det paa indkomster under 500 kr. fallende beløb, hvilket av mig er blit beregnet ved at multiplicere de i tabel 11—15 anførte antal personer med de av tabel 5 utledede gennemsnitlige indkomstbeløb pro persona, nemlig for de sex laveste indkomstklasser henholdsvis 31, 71, 145, 243, 341 og 447 kr. — ⁵ Med hensyn til de i denne og rubrikkerne 6—13 anførte tal henvises til de efterfølgende forklarende bemærkninger under nr. 1—5. — ⁶ Foreløbig beregning, jfr bilag 2 og det der anmerkede.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
II. Ugifte mænd incl. enkemænd.														
15—17 aar.....	155,590	4,138	3,846	2,897,622	19	11,020	1,638	518	279,720	4,383	3,190,000	151,207	35,080,024	38,270,024
18—19 ».....	95,932	15,558	15,274	11,347,557	18	10,440	2,691	1,974	1,065,960	17,266	12,426,648	78,666	21,318,486	33,745,134
20—24 ».....	204,275	71,264	69,653	60,488,561	218	126,440	16,029	7,161	3,866,940	77,032	64,497,970	127,243	35,373,554	99,871,524
25—29 ».....	119,521	57,928	54,956	61,325,713	569	330,020	42,939	4,080	2,203,200	59,605	63,901,872	59,916	17,553,388	81,455,260
30—34 ».....	66,391	32,435	29,015	38,668,970	803	465,740	54,522	1,865	1,007,100	31,683	40,196,332	34,708	10,204,152	50,400,484
35—39 ».....	37,348	19,534	16,310	25,753,963	800	464,000	56,394	950	513,000	18,060	26,787,357	19,288	5,882,840	32,670,197
40—44 ».....	29,455	16,408	12,790	22,168,229	832	482,560	52,533	705	380,700	14,327	23,084,022	15,128	4,553,528	27,637,550
45—49 ».....	25,220	14,289	10,626	19,285,316	874	506,920	58,617	559	301,860	12,059	20,152,713	13,161	3,935,139	24,087,852
50—54 ».....	21,189	12,379	8,704	16,290,892	811	470,380	49,725	476	257,040	9,991	17,068,037	11,198	3,314,588	20,382,625
55—59 ».....	19,853	10,985	7,196	15,261,493	762	441,960	50,427	384	207,360	8,342	15,961,240	11,511	3,407,256	19,368,496
60—64 ».....	19,938	9,993	5,616	10,956,426	805	466,900	52,533	269	145,260	6,690	11,621,119	13,248	3,643,200	15,264,319
65—69 ».....	20,620	8,686	4,145	9,111,050	679	393,820	41,652	182	98,280	5,006	9,644,802	15,614	3,856,658	13,501,460
70—74 ».....	22,404	7,592	3,047	6,728,792	627	363,660	36,621	118	63,720	3,792	7,192,793	18,612	4,150,476	11,343,269
75—79 ».....	18,444	5,052	1,882	3,944,672	427	247,660	25,272	78	42,120	2,387	4,259,724	16,057	3,323,799	7,583,523
80 aar og derover	19,148	3,932	1,466	4,969,660	333	193,140	22,581	60	32,400	1,859	5,217,781	17,289	3,284,910	8,502,691
Tilsammen.....	875,328	290,173	244,526	309,198,916	8,577	4,974,660	564,174	19,379	10,464,660	272,482	325,202,410	602,846	158,881,998	484,084,408
III. Ugifte kvinder incl. enker.														
15—17 aar.....	150,560	754	538	546,917	25	14,500	1,404	57	30,780	620	593,601	149,940	33,286,680	33,880,281
18—19 ».....	92,512	2,174	1,994	1,592,206	16	9,280	702	263	142,020	2,273	1,744,208	90,239	23,371,901	25,116,109
20—24 ».....	180,075	11,859	11,211	9,144,710	52	30,160	3,510	1,367	738,180	12,630	9,916,560	167,445	43,368,255	53,284,815
25—29 ».....	101,237	11,779	10,981	10,044,674	84	48,720	5,499	1,122	605,880	12,187	10,704,773	89,050	23,598,250	34,303,023
30—34 ».....	64,588	9,621	8,421	8,613,808	117	67,860	5,850	768	414,720	9,306	9,102,238	55,282	14,539,166	23,641,404
35—39 ».....	46,856	8,673	7,097	8,524,374	186	107,880	10,062	568	306,720	7,851	8,949,036	39,005	10,102,295	19,051,331
40—44 ».....	45,964	9,375	6,811	9,681,124	263	152,540	19,071	475	256,500	7,549	10,109,235	38,415	9,911,170	20,020,405
45—49 ».....	45,420	9,638	6,302	9,631,128	381	220,980	26,325	401	216,540	7,084	10,094,973	38,336	9,622,336	19,717,309
50—54 ».....	42,661	9,255	5,186	9,531,815	515	298,700	32,058	277	149,580	5,978	10,012,153	36,683	8,840,603	18,852,756
55—59 ».....	43,533	9,276	4,500	9,773,520	546	316,680	36,270	210	113,400	5,256	10,239,870	38,277	8,497,494	18,737,364
60—64 ».....	44,616	9,635	3,936	10,657,505	674	390,920	39,429	156	84,240	4,766	11,172,094	39,850	8,089,550	19,261,044
65—69 ».....	45,916	8,933	3,487	8,457,697	575	333,500	38,493	129	69,660	4,191	8,899,350	41,725	7,468,575	16,367,925
70—74 ».....	46,034	7,196	2,645	7,467,021	475	275,500	29,250	99	53,460	3,219	7,825,231	42,815	6,893,215	14,718,446
75—79 ».....	35,444	4,705	1,774	4,245,907	303	175,740	18,720	72	38,880	2,149	4,479,247	33,295	4,661,300	9,140,547
80 aar og derover	34,262	3,690	1,487	4,216,247	243	140,940	14,976	61	32,940	1,791	4,405,103	32,471	4,026,404	8,431,507
Tilsammen.....	1,019,678	116,563	76,370	112,128,653	4,455	2,583,900	281,619	6,025	3,253,500	86,850	118,247,672	932,828	216,277,194	334,524,866

Bemerkninger til bilag 1.

1. Av de oplysninger som er meddelte i »Statistiska utredningar» s. 6* sees, at der er endel personer, som alene er paaført fastighetsbevillning, og hvis indtægter av kapital, arbeide og aktier ikke er medregnet i de for fastighetsbevillningen opførte indtægtsbeløb. Disse personers indtægter maa i adskillige tilfælde overstige 500 kroner, selv om det for fastighetsbevillningen opførte indtægtsbeløb er mindre. Naar deres indtægter av kapital og arbeide t. eks. er 450 kroner eller derunder, kan de ikke paaføres indkomstbevillning, da den almindelige grænse for denne er 500 kroner, og deres samlede indtægt kan godt gaa op til henimot 1000 kroner, men er selvfølgelig i mange tilfælde lavere end 500 kroner.

Da man ved sammenligningen mellem de svenske og de norske opgaver ikke kan bortse fra dette moment, der ogsaa paavirker indtægtsfordelingen mellem de forskjellige indtægtsklasser mellem 500 og 1000 kroner, har jeg skjønsmæssig antat at de personer, som er paaført en fastighetsbevillning av mellem 300 og 500 kroner, i virkeligheden har hat en indtægt av mellem 500 og 700 kroner, hvorved der altsaa er gjort et tillæg til deres paaførte indtægt av gennemsnitlig 200 kroner pro persona. Av de i »Utredningar» s. 110 anførte opgaver sees, at de for hele riket i en fastighetsindtægt av 300—499 kroner ansatte personer gennemsnitlig hadde en indtægt av 382 kroner og altsaa, med tillæg av 200 kroner for hver, 582 kr., hvilket i foranstaaende tabel efter avrundning til 580 kr. er multipliceret med de i vedkommende tabeller opførte antal personer med en fastighetsindtægt av kr. 300—499:

2. De personer, som er paaført en fastighetsindtægt av over 500 kroner og opført i »Utredningar» tabel 13 s. 348 har jeg regnet med i vedkommende indtægts- og aldersgrupper. Paa grund av gjældsrenter, der ikke er fradragne, kan det hælde, at endel av disse i virkeligheden har hat indtægter under 500 kroner, men dette kan antages opveiet ved de fastighetsindtægter under 300 kroner, som med tillæg av indtægter av kapital og arbeide overstiger 500 kroner. De heromhandlede personer med en fastighetsindtægt av over 500 kroner, maa efter hvad der er anført i »Utredningar» side 6* antages i det hele at ha hat større indtægter end de i vedkommende tabel opførte beløb, og for at ta hensyn dertil har jeg — efter en skjønsmæssig beregning — fundet at der for hver i ovennævnte tabel 13 opført person med en indkomst av 500—999 kroner kan tillægges gennemsnitlig kr. 117, hvilket tal er lagt til grund for de i foranstaaende bilag rubr. 7 beregnede tal, der selvfølgelig alene kan tillægges en approximativ betydning.

3. Foruten de ovennævnte tillæg til antallet av personer med indkomster mellem 500 og 999 kr. og deres indkomstbeløb maa

der endnu gjøres et betragteligt tillæg for kommuner, i hvilke skattegrænsen for de »ej inkomstskattetaxerede personer, som påførts endast inkomstbevilling», er høiere end 500 kr. Skattegrænsen naar, ifølge de detaljoplysninger, som er meddelt i »Utredningar» s. 111, i adskillige kommuner op til 650 kr. For saavidt mulig at ta hensyn til det antal personer, som altsaa ikke er medregnet blandt indkomster mellem 500 og 700 kroner, har jeg med ledning av de i »Utredningar» tabel 6 for hver enkelt stad meddelte opgaver søkt at opstille en approximativ beregning over antallet av de personer, som kunde antages at ville ha været takserte til saadan indkomst, dersom skattegrænsen overalt hadde været 500 kr. Man kan nemlig med nogen grad av sandsynlighet utlede dette av antallet av dem, der er opførte med en indkomst av 700—1000 kr., da der, naar alle indtægter er medtagne, i almindelighed pleier at være noget flere indtægter paa indtægtsklasserne 500—600 kr. og 600—700 kr. end paa de tre følgende indtægtsklasser. Naar der saaledes for Stockholms stad er opført for klasserne 700—1000 kr. tilsammen 18,145, altsaa paa hvert trin av 100 kr. gjennemsnitlig ca. 6,000, skulde der for klassen 600—700 kr. forventes et antal av ca. 7,000 og paa klassen 500—600 kr. maaske 7,500. Ved paa lignende maate at gennemgaa stæderne i hvert län er jeg kommet til det resultat, at der av nævnte grund sandsynligvis maa tillægges i det hele noget over 40,000 personer med indkomster paa over 500 kr.

Hertil kommer av samme grund et tillæg ogsaa for endel landskommuner. Av de i »Utredningar» s. 111 opregnede kommuner med høiere skattegrænse end kr. 500 faldt der i 1900 en samlet folkemængde av 746,159 paa stadskommunerne og ca. 162,600 paa landskommunerne, og man skulde altsaa efter folkemængden regne et tillæg av noget over 22 procent til det for stæderne beregnede tal 40,301¹. Dette tillæg blir imidlertid for høit, da skattegrænsen gennemgaaende ikke er saameget forhøiet i vedkommende landskommuner som i stadskommunerne. Mens den nemlig i over $\frac{2}{3}$ av folkemængden i de stæder, hvor skattegrænsen er høiere end 500 kr., er forhøiet liketil 650 kr., var dette alene tilfældet med omtrent $\frac{1}{6}$ av folkemængden i de landskommuner, hvor saadan forhøielse er anmerket. Paa grund herav tör man av hensyn til landskommunerne neppe regne et større tillæg end 10 à 15 procent til de for stæderne beregnede tal, og jeg er i saa henseende blit staaende ved middeltalet derav, altsaa 12 $\frac{1}{2}$ procent, saa at det beregnede tillæg i det hele blir 45,339 eller 14.625 procent av de i

¹ Herav noget over 25,000 mellem 500 og 600 kr. og 15,000 mellem 600 og 700 kr. Gjennemsnittsindtægten for disse grupper kan ifølge de i »Utredningar» tabel 11 s. 133 for Riket i rubr. 14 og 15 meddelte opgaver sættes til henholdsvis 516 og 620 kr, mens den for den hele gruppe 500—700 kr. efter det indbyrdes forhold mellem ovennævnte 25,000 og 15,000 personer skulde bli kr. 555, men i foranstaaende bilag er beregnet med kr. 540.

tabel 14 rubr. 31 opførte personer og med en gjennomsnittindtægt av 540 kr.¹.

Selvfølgelig gjør de heromhandlede beregninger ikke nogen fordring paa at ansees for andet end approksimative bestemmelser av de tillæg, som maa gjøres for at fullstændiggjøre opgaverne over personer med inntægter mellem 500 og 700 kroner. (Jfr forøvrig hvad der er bemærket paa foranstaaende side 222, hvilket synes at bestyrke rigtigheten av de heromhandlede beregninger.) Derimot tør man med større grund gaa ut fra, at de ved saadanne beregninger uundgaaelige unøjagtigheter ikke over nogen synderlig indflydelse paa de hovedresultater, som det her gjælder om, nemlig det samlede antal personer og det samlede inntægtsbeløp for personer med en inntægt av over 500 kroner.

Av de i »Utredningar» s. 7* meddelte opplysninger fremgaar det forøvrig, at heller ikke opgaverne over de inntægtsbeløp, som fælder paa personer med en inntægt av 500—999 kroner, er ganske fullstændige. Da imidlertid paa den anden side gjældsrenter av fastighetsinntægter ikke er fradragne, ansees det ikke paakrævet at beregne noget yderligere tillæg til inntægtsbeløpene.

4. Antallet av personer med en inntægt av under 500 kroner fremkommer, naar man fra det i befolkningsstatistikken opførte samlede antal personer i hver aldersgruppe fradrager det antal personer, som efter de officielle opgaver med de ovenfor omhandlede tillæg hadde en inntægt av 500 kr. og derover.

Der spørres nu, hvilket inntægtsbeløp skal man regne for det saaledes beregnede antal personer, der hadde inntægter under 500 kroner eller ogsaa ingen inntægt?

Til orientering i dette spørsmaal skal først meddeles, hvilket resultat de heromhandlede officielle opgaver fører til i saa henseende.

Av inntægter under 500 kroner oppføres:

i tabel 5 s. 110	265,473	personer med inntægt kr.	44,070,827
» » 7 s. 133	219	» » » »	68,452
» » 9 s. 167	117	» » » »	40,161
Tilsammen 265,809		» » » »	44,179,440

(Tabel 5 angaar personer, der er paaført alene fastighetsbevilling, tabel 7 alene inntøktbevilling og tabel 9 begge dele.)

¹ Naar de i bilag 1 rubr. 8 anførte tal er beregnet med 13% + $\frac{1}{8}$ derav = 14.625% av samtlige i »Utredningar» tabel 14 opførte personer, kan der indvendes, at det, selv om nævnte procentforhold anses passende som et gjennomsnittforhold for samtlige til inntøktbevilling ansatte personer, saa er det ikke sikkert, at det samme procenttal vil passe for hver enkelt alders- og civilstandsgruppe. Denne indvending er berettiget, og jeg har derfor i bilag 2 anvendt en anden beregningsmaate, hvorm henvises til dette bilag.

Efter en anden inndeling faldt der av de samme indtægter (jfr. bilag 1 til nærværende skrift):

	Personer	Indtægt, kr.
a) Paa personer over 15 aar:		
gifte mænd.....	179,018	31,693,788
ugifte mænd og enkemænd.....	45,647	7,333,291
ugifte kvinder og enker.....	40,193	5,061,241
	Tilsammen	264,858
b) Personer under 15 aar...	951	103,671
	Ialt	265,809
		44,191,991

Differencen kr. 44,191,991 — 44,179,440 = kr. 12,551 hitrører derfra, at beregningen av de i bilag 1 opførte indtægtsbelöp er utfört paa den maate, at de i 13, 14 og 15 anførte antal personer er blit multiplicert med de av tabel 5 s. 110 samt 7 og 9, uten hensyn til gift eller ugift stand, utledede gjennomsnitstal for indtægt i hver indtægtsgruppe (0—49, 50—99, o. s. v., og at denne gjennomsnitsberegning ikke gir nöiagtig de samme totalbelöp som de i tabel 5, 7 og 9 opførte, om end forskjellen er uvæsentlig.

Gjennomsnitsindtægten blir efter begge beregninger kr. 166, hvilket paa grund av forskjellige i »Utredningar» og i det foregaaende omhandlede omstændigheter maa ansees at være allfor lavt og som staar i stærkt motsætningsforhold til gjennomsnitsindtægten for indtægter under 500 kr. ifölge de norske opgaver, som er kr. 232, uagtet disse opgaver ogsaa omfatter personer der ganske er fritagne for skat, deriblandt mange der ikke hadde nogen- somhelst indtægt.

Mens altsaa de hithen hörende i »Statistiska Utredningar» meddelte opgaver vistnok kan ha sit værd, hvor det gjælder om at sammenligne indtægtsforhold inden forskjellige dele av Sverige, er de derimot neppe anvendbare ved internationale sammenligninger. Man synes imidlertid ved sammenligningen mellem norske og svenske indtægtsforhold uten stor feil at kunne, for indtægter under 500 kr., beregne den samme gjennomsnitsindtægt i begge lande, altsaa kr. 232 (jfr foranstaaende side 220), og det saameget mere, som en undersökelse av gjennomsnitsindtægten for den nærmestliggende indtægtsgruppe, nemlig 500—999 kr., saavel for Sverige som for Norge viser omtrent samme gjennomsnitsindtægt, nemlig ifölge de svenske utredninger s. 133 likefrem beregnet kr. 693, men fuldstændiggjort paa den foranangivne maate kr. 674, og for Norge ifölge »Indtægtsforhold» s. 119 likeledes kr. 674.

Til videre bedømmelse av dette forhold meddeles nedenfor en opgave over hvorledes gjennomsnitsindtægten for voksne personer med indtægter under 500 kr. (blandt hvilke der, som nævnt, er endel som aldeles ingen indtægt har) efter de norske opgaver stiller sig for personer av forskjellig kjön og alder:

Aldersgrupper	Giftede mænd kr.	Ugifte mænd og enkemænd kr. ¹	Ugifte kvinder og enker kr. ²	Ialt kr.
15—19 aar	249	214	196	204
20—24 »	295	260	223	241
25—29 »	320	282	230	259
30—34 »	331	285	229	268
35—39 »	335	296	226	276
40—49 »	333	293	227	277
50—59 »	318	292	206	262
60—69 »	287	252	171	227
70 aar og derover	225	198	131	171
Overhodet	302	240	202	232

Av denne tabel fremgaar klart, at man ingenlunde kan beregne samme gjennomsnittindtægt for alle personer, der har mindre end 500 kr. i indtægt. Tallene varierer endog fra kr. 131 til kr. 337 og selv indenfor hver av de opstillede civilstandsgrupper er forskjellen mellem den laveste og høieste temmelig merkbar.

Naar de ovenanførte gjennomsnittindtægter for den heromhandlede indtægtgruppe 0—499 kr. bringes i anvendelse paa de svenske aldersgrupper, maa der fra det 40 aar indsættes nye tal, da der i de vedkommende svenske tabeller gjennemgaaende er anvendt femaarige aldersgrupper. Ved grafisk interpolation er følgende gjennomsnittstal beregnet:

Aldersgrupper	Giftede mænd kr.	Ugifte mænd og enkemænd kr.	Ugifte kvinder og enker kr.
40—44 aar	335	293	230
45—49 »	332	293	225
50—54 »	321	292	215
55—59 »	315	292	198
60—64 »	295	267	181
65—69 »	277	237	161
70—74 »	240	212	146
75—79 »	210	195	125
80 aar og derover	200	177	109

De i det foregaaende omhandlede beregninger har jeg anset som nødvendige for en saadan utfylling av de svenske opgaver, at de kan anvendes til sammenligning med tilsvarende opgaver i andre lande, spesielt Norge. Utfyllingen kan jo gjøres paa forskjellig maate, og det er godt mulig, at jeg i saa henseende ikke altid har anvendt de heldigste eller fuldstændigste metoder, om jeg end tør haabe, i hovedsaken at ha truffet det rette.

¹ 15—17 aar: kr. 199 og 18—19 aar: kr. 238.

² Henholdsvis kr. 182 og 219.

Der er imidlertid ved disse fra de norske opgaver utledede gjennomsnittstal for indtægter under 500 kroner endnu en ting, som ikke maa oversees, nemlig at disse opgaver angaar aaret 1906, mens det, som nærmere omhandlet foran s. 223, har anses nødvendig, dels for at bringe opgaverne frém til aaret 1907, dels for at ta hensyn til den av selvangivelsessystemet paakrævede forhøielse, at forhøie alle indtægter med tilsammen 22.6 procent. Følgelig maa en tilsvarende forhøielse foretages ogsaa for de tilsvarende for Sverige beregnede gjennomsnittstal for indtægter under 500 kroner, idet det dog maa bemerkes, at forhøielsen for endel av disse indtægter bringer dem op over skattegrænsen 500 kroner og saaledes allerede er tat i betragtning. Med ledning av de i »Indtægtsforhold» tabel 35 s. 119 meddelte opgaver over fordelingen av indtægter under 500 kroner paa de enkelte indtægtsklasser, kan det antages at ved nævnte oprykning over indtægtsgrænsen 500 kr. en indtægtsprogres av 22.6 % reduceres for de gjenværende indtægter til gjennomsnittlig 8.5 %. Dette procentforhold varierer imidlertid meget, nemlig efter en approksimativ beregning, bygget paa ovennævnte tabel 35 i »Indtægtsforhold», likefra 1.5 % for gifte mænd i alderen 35—39 aar til omkring 20 % for ugifte kvinder i alderen 15—19 aar, beroende væsentlig paa det samlede antal indtægter under 500 kroner og paa det antal indtægter, som under forudsætning av en progres av 22.6 % kan antages at gaa over fra en indtægt av 400—499 kroner til 490—613 kroner. Under disse omstændigheter har jeg fundet det nødvendig særskilt for hver alders- og civilstandsgruppe ved hjælp av de i nævnte tabel 35 indeholdte detaljopgaver, at beregne, hvorledes de nye gjennomsnitsindtægter vil stille sig for de personer, der efter en indtægtsforhøielse av 22.6 % vedblir at staa i gruppen 0—499 kroner. Efter denne beregning skulde de nye gjennomsnitsindtægter og de d erav foranledigede tillæg bli som følger.

Aldersgrupper	Omberegnete gjennomsnittstal for indtægter under 500 kr.			Herved bevirket tillæg til gjennomsnittet for disse indtægter		
	Gifte mænd kr.	Ugifte mænd og enkemænd kr.	Ugifte kvinder og enker kr.	Gifte mænd kr.	Ugifte mænd og enkemænd kr.	Ugifte kvinder og enker kr.
15—19 aar.....	270	247	236	21	33	40
20—24 »	307	278	259	12	18	36
25—29 »	330	293	265	10	11	35
30—34 »	338	294	263	7	9	34
35—39 »	340	305	259	5	9	33
40—44 »	340	301	258	5	8	28
45—49 »	339	299	251	7	6	26
50—54 »	330	296	241	9	4	26
55—59 »	324	296	222	9	4	24
60—64 »	301	275	203	6	8	22
65—69 »	283	247	179	6	10	18
70—74 »	248	223	161	8	11	15
75—79 »	219	207	140	9	12	15
80 aar og derover	210	190	124	10	13	15

Det vil herav sees, at det heromhandlede tillæg er adskillig større for kvinder end for mænd, større for de ugifte mænd end for de gifte og størst i de yngste aldersgrupper.

5. For yderligere at klargjøre den i bilag 1 anvendte beregningsmaate anføres her et par eksempler.

Av gifte mænd i alderen 20—24 aar var der ifølge befolkningsstatistikken 15,793 og ifølge skattestatistikken 10,806, hvilke er opført med en indtægt av kr. 9,914,475 («Utredningar» tabel 11 s. 336, rubr. 59). I en indtægt av under 500 kr. var ansat 485 (tabel 13, 14 og 15). Disses indtægt kan i henhold til de i «Utredningar» s. 110 og 133 jfr 167 beregnede gjennemsnittsindtægter ansættes, som følger:

Til og med 50 kr.	95	à 31 kr. =	2,945 kr.
Fra 50—99 kr.	96	à 71 » =	6,816 »
» 100—199 »	116	à 145 » =	16,820 »
» 200—299 »	80	à 243 » =	19,440 »
» 300—399 »	49	à 341 » =	16,709 »
» 400—499 »	45	à 447 » =	20,115 »
» 0—499 »	4	à 323 » =	1,292 »
Tilsammen 485		à gjsn. 173	» = 84,137 »

Frådrages ovenstaaende antal og indtægtsbeløp fra de for samtlige skattetaxerte personer anførte tal, utkommer for personer med indtægter paa 500 kr. og derover et antal av 10,321 og et indtægtsbeløp av kr. 9,830,338. Hertil kommer imidlertid, efter hvad foran er forklaret, endnu 94 personer, der er paaført en fastighetsbevillning av kr. 300—499 og hvis samlede indtægt anslaaes til kr. 54,520, hvortil for dem der er paaført en fastighetsbevillning av kr. 500—999 et tillæg til deres indtægt av kr. 6,318. Fremdeles skal for de kommuner, hvis skattegrænse ligger over 500 kr., tillægges et beregnet antal av 878 personer med indtægter fra 500—700 kr. og et samlet indtægtsbeløp, der er beregnet til kr. 474,120. Alt i alt skulde saaledes antallet av gifte mænd i alderen 20—24 aar ha været 11,293 med indtægter paa kr. 500 eller derover og altsaa 4,500 med lavere indtægter, mens de tilsvarende indtægtsbeløp, blir henholdsvis kr. 10,365,296 og kr. 1,381,500, tilsammen kr. 11,746,796 eller gjennemsnitlig kr. 744.

Naar der her endnu anføres et andet eksempel, da er det for at vise, hvorledes beregningen stiller sig i de tilfælde, hvor antallet av ikke skattetaxerte personer er særdeles stort, hvad der navnlig gjælder de yngste aldersklasser.

Der var av ugifte kvinder i alderen 15—19 aar i det hele 243,072, hvorav skattetakserte alene 2,928 og med fradrag av 396, hvis indtægter var sat til under 500 kr., 2,532 skattetakserte. De skattetaksertes samlede indtægt er ansat til kr. 2,184,377 og med fradrag for de 396, hvis indtægter var under 500 kr., nemlig kr. 45,244

(beregnet paa samme maate som ovenfor angit), blir der tilbake et belöp av kr. 2,139,123. Hertil skal lægges (jfr det ovennævnte tillæg for de gifte mænd) 41 personer med fastighetsindtægt mellem kr. 300 og 499 og med en beregnet samlet indtægt av kr. 23,780 + et indtægtstillæg av kr. 2,106 for tilsvarende fastighetsindtægter mellem kr. 500 og 999; fremdeles, av hensyn til at skattegrænsen i endel kommuner overstiger 500 kr., 320 med en beregnet indtægt av tilsammen kr. 172,800. Det samlede antal ugifte kvinder i en alder av 15—19 aar og med en indtægt av 500 kr. og derover blir altsaa efter denne beregning 2,893 med en samlet indtægt av kr. 233,789. Der savnes altsaa opgaver for størstedelen av de ugifte kvinder i alderen 15—19 aar, nemlig 240,179 med indtægter under 500 kr., og for at kunne medta ogsaa disse personer i sammenligningen mellem Sverige og Norge har jeg i overensstemmelse med hvad tidligere er forklaret, beregnet en gjennemsnittindtægt av kr. 236, hvorved utkommer for samtlige heromhandlede personer med indtægter under 500 kr. en totalindtægt av kr. 56,658,781 og for alle ugifte kvinder i alderen 15—19 aar en totalindtægt av kr. 58,996,390 eller gjennemsnitlig kr. 243.

Det siger sig selv, at der ikke kan lægges synderlig vægt paa beregningerne i saadanne tilfælde, hvor de allerfleste personer av vedkommende gruppe har indtægter under 500 kr. Men disse tilfælde spiller ingen rolle i den hele sammenligning, paa samme tid som man er nødt til at medta ogsaa de heromhandlede unge personer og i det hele tat alle indtægter under 500 kr., for at det hele billede kan bli fuldstændigt.

Bilag 2.

Alternativ beregning av de i bilag 1 rubr. 1 opførte 45,339 personers fordeling efter alder og civilstand¹.

Aldersgrupper	A. Ej indkomsttaxerede personer, der aar 1908 i stæderne er paaført alene indkomstbevilling av 500 — 699 kr. (»Utredningar» tabel 14)				B. 45,339 personer under skattegrænsen (bilag 1, rubr. 8), fordelt efter samme forhold			
	Giftede mænd	Ugifte mænd og enkemænd	Ugifte kvinder og enker	Hele antallet	Giftede mænd	Ugifte mænd og enkemænd	Ugifte kvinder og enker	Hele antallet
15—17 aar.....	—	560	134	694	—	862	206	1,068
18—19 ».....	—	1,982	672	2,654	—	3,052	1,035	4,087
20—24 ».....	338	4,940	2,849	8,127	521	7,608	4,386	12,515
25—29 ».....	999	1,488	1,864	4,351	1,538	2,292	2,871	6,701
30—34 ».....	989	664	1,111	2,764	1,523	1,023	1,711	4,257
35—39 ».....	770	318	807	1,895	1,186	490	1,243	2,919
40—44 ».....	814	278	678	1,770	1,254	428	1,044	2,726
45—49 ».....	848	255	600	1,703	1,306	393	924	2,623
50—54 ».....	887	243	435	1,565	1,366	374	670	2,410
55—59 ».....	917	282	337	1,536	1,412	434	519	2,365
60—64 ».....	651	195	244	1,090	1,003	300	376	1,679
65—69 ».....	351	136	170	657	541	209	262	1,012
70—74 ».....	187	80	110	377	238	123	169	580
75—79 ».....	61	46	69	176	94	71	106	271
80 og derover	13	17	52	82	20	26	80	126
Tilsammen ...	7,825	11,484	10,132	29,441	12,052	17,685	15,602	45,339
	C. Forskjellen mellem det i bilag 1, rubr. 8 og det i nærværende bilag B beregnede antal personer utgjør				D. Den tilsvarende forskjel i hen-seende til indtægtsbeløpet utgjør ¹			
15—17 aar.....	—	+ 344	+ 149	+ 493	kr. —	+ 117,304	+ 53,342	+ 170,646
18—19 ».....	— 3	+ 1,078	+ 772	+ 1,847	— 873	+ 325,556	+ 247,812	+ 572,495
20—24 ».....	— 357	+ 447	+ 3,019	+ 3,109	— 87,465	+ 125,160	+ 957,023	+ 994,718
25—29 ».....	— 1,675	— 1,788	+ 1,749	— 1,714	— 368,500	— 461,304	+ 542,190	— 287,614
30—34 ».....	— 1,981	— 842	+ 943	— 1,880	— 414,029	— 214,710	+ 293,273	— 335,466
35—39 ».....	— 1,507	— 460	+ 675	— 1,292	— 308,935	— 112,240	+ 211,950	— 209,225
40—44 ».....	— 1,251	— 277	+ 569	— 959	— 256,455	— 68,419	+ 176,390	— 148,484
45—49 ».....	— 907	— 166	+ 523	— 550	— 188,656	— 41,002	+ 164,745	— 64,913
50—54 ».....	— 400	— 102	+ 393	— 109	— 87,600	— 25,296	+ 127,725	+ 14,829
55—59 ».....	+ 30	+ 50	+ 309	+ 389	+ 6,750	+ 12,400	+ 105,678	+ 124,828
60—64 ».....	+ 109	+ 31	+ 220	+ 360	+ 26,705	+ 8,463	+ 78,980	+ 114,148
65—69 ».....	+ 35	+ 27	+ 133	+ 195	+ 9,205	+ 8,181	+ 50,407	+ 67,793
70—74 ».....	+ 43	+ 5	+ 70	+ 118	+ 12,900	+ 1,640	+ 27,580	+ 42,120
75—79 ».....	+ 2	— 7	+ 34	+ 29	+ 660	— 2,415	+ 14,110	+ 12,355
80 og derover	— 21	— 34	+ 19	— 36	— 7,140	— 12,342	+ 8,189	— 11,293
Tilsammen ...	— 7,883	— 1,694	+ 9,577	± 0	— 1,663,433	— 339,024	+ 3,059,394	+ 1,056,937

¹ Se efterfølgende forklaringer.

Bemerkninger til bilag 2.

Paa grund av den usikkerhet, som efter hvad der er bemerkt i anm. 2 til foranstaaende side 244 i henseende til fordelingen av det tillæg til indtægtsgruppen 500—699 kr. for de kommuner, hvor skattegrænsen for inkomstbevillningen overstiger 500 kr., er der i nærværende bilag 2 opstillet en ny beregning derover efter et fra bilag 1 forskjellig princip. Mens nemlig de heromhandlede 45,339 personer i bilag 1 rubr. 8 for hver alders- og civilstandsgruppe er blit beregnet til gjennemsnittlig 14.626 % av samtlige i det hele rike til vedkommende gruppe hørende personer, der er paaført alene indkomstbevillning (tabel 14 rubr. 31), er de samme 45,339 personer i nærværende bilag 2 fordelt efter det procentforhold, som for samtlige stæder fremgaar av samme tabel 14 rubr. 13—16 i henseende til de 29,441 personer, der henhørte til inkomstgrupperne 500—699 kroner, saaledes at nævnte 45,339 personer er blit fordelt paa gifte mænd samt ugifte mænd og kvinder i hver aldersklasse i overensstemmelse med dette procentforhold (se foranstaaende bilag 2, avdeling B).

Som det vil sees av sammenligningen mellem bilag 1 rubr. 8 og bilag 2 avdeling B, gir disse alternative beregninger i og for sig temmelig avvigende resultater for de enkelte grupper. Men dette har liden betydning i forhold til beregningernes hovedresultat, nemlig gjennemsnittsindtægten i hver alders- og civilstandsgruppe. Thi med undtagelse av det faatal av gifte mænd, der befinder sig i en saa ung alder som 18 og 19 aar og hvis gjennemsnittsindtægt efter bilag 2 nedsættes til 603 kr. mot 624 kr. efter bilag 1, er forskjellen for de øvrige grupper kun ringe, og naar man, som i efterfølgende bilag 3 og i nærværende avhandling forøvrig er gjort, anvender middeltallet av begge beregninger, blir forskjellen endnu ringere, saa at man uten synderlig betænkelighet kan bortse fra samme.

Bilag 3.

Sammendrag av de i bilag 1. og 2 indeholdte oplysninger og sammenligning mellem de svenske og norske opgaver over indtægtsforholdene i aaret 1907 for Sverige og i Norge efter folkemængden 1906, men efter indtægtsforholdene for 1907.

Civilstand og Aldersgrupper	S v e r i g e			N o r g e		
	Antal personer	Indtægtsbeløb kr.	Gjen- nemsnits indtægt kr.	Antal personer	Indtægtsbeløb kr.	Gjen- nemsnits- indtægt kr.
I. Gifte mænd.						
15—19 aar.....	41	25,271	616	470	189,033	402
20—24 ».....	15,793	11,703,063	741	12,635	8,912,427	705
25—29 ».....	73,911	67,700,726	916	33,601	29,442,146	876
30—34 ».....	107,015	110,288,092	1,031	43,620	44,849,358	1,028
35—39 ».....	103,120	119,608,471	1,160	45,728	48,658,124	1,064
40—49 ».....	217,449	263,642,172	1,212	85,830	101,558,146	1,183
50—59 ».....	173,438	198,136,594	1,144	69,814	82,072,804	1,176
60—69 ».....	118,728	111,458,124	939	46,726	47,521,295	1,017
70 aar og derover	66,984	44,928,513	671	29,656	21,022,880	709
Tilsammen.....	876,479	927,491,026	1,058	368,080	384,226,213	1,044
II. Ugifte mænd og enkemænd.						
15—19 aar.....	251,522	72,236,588	287	115,014	34,496,754	300
20—24 ».....	204,275	99,934,104	489	79,294	41,960,317	529
25—29 ».....	119,521	81,224,608	680	39,981	30,890,404	773
30—34 ».....	66,391	50,293,129	753	19,911	18,177,902	913
35—39 ».....	37,348	32,614,077	873	12,323	11,794,252	957
40—49 ».....	54,675	51,670,692	945	17,353	18,267,394	1,053
50—59 ».....	41,042	39,744,673	968	15,078	16,635,627	1,103
60—69 ».....	40,558	28,774,101	770	15,309	13,709,250	895
70 aar og derover	59,996	27,422,925	457	22,664	12,943,547	571
Tilsammen.....	875,328	483,914,897	553	336,927	198,875,447	590
III. Ugifte kvinder og enker.						
15—19 aar.....	243,072	59,146,967	243	111,726	27,160,216	243
20—24 ».....	180,075	53,763,326	299	78,900	23,427,874	297
25—29 ».....	101,237	34,574,118	342	42,900	14,229,130	332
30—34 ».....	64,588	23,788,041	368	26,790	9,330,242	348
35—39 ».....	46,856	19,157,306	409	20,471	8,105,031	396
40—49 ».....	91,384	39,908,281	437	35,023	15,098,920	431
50—59 ».....	86,194	37,706,822	437	33,855	14,173,175	419
60—69 ».....	90,532	35,694,262	394	34,101	11,886,643	348
70 aar og derover	115,740	32,315,440	279	44,415	12,936,069	291
Tilsammen.....	1,019,678	336,054,563	330	428,181	136,347,300	318

Civilstand og Aldersgrupper	Sverige			Norge		
	Antal personer	Indtægts- beløb kr.	Gjen- nemsnits- indtægt kr.	Antal personer	Indtægts- beløb kr.	Gjen- nemsnits- indtægt kr.
IV. <i>Samtlige mænd og kvinder med undtagelse av de gifte kvinder.</i>						
15—19 aar.....	494,635	131,408,526	266	227,210	61,846,003	272
20—24 »	400,143	165,400,493	413	170,829	74,300,618	435
25—29 »	294,669	183,499,452	623	116,482	74,561,680	640
30—34 »	237,994	184,369,262	775	90,321	72,357,502	801
35—39 »	187,324	171,379,854	915	78,522	68,557,407	873
40—49 »	363,508	355,221,145	978	138,206	134,924,460	976
50—59 »	300,674	275,588,089	916	118,747	112,881,606	951
60—69 »	249,818	175,926,487	704	96,136	73,117,188	761
70 aar og derover	242,720	104,666,878	431	96,735	46,902,496	485
Tilsammen.....	2,771,485	1,747,460,486	631	1,133,188	719,448,960	635

Bemerkninger til bilag 3.

Som i overskriften antydnet er der for Sveriges vedkommende bygget paa de i bilag 1 og bilag 2 meddelte oplysninger og det behøver her alene at tilføies, at de i bilag 2 omhandlede tillæg og fradrag, i overensstemmelse med hvad der er uttalt i slutningen av de samme vedrørende bemerkninger, alene er beregnet med halvdelen av de der anførte belöp.

Hvad Norge angaar, danner utgangspunktet for beregningen de i »Indtægtsforhold» for 1906 anførte tal. For at bringe disse i samklang med de svenske, er for det første alle tal forhøiet med 22.6 procent, dels for at ta hensyn til den sandsynlige virkning av selvangivelsessystemet, om dette, likesom i Sverige, hadde været i kraft i 1906, dels ogsaa for at ta hensyn til den fra 1906 til 1907 indtraadte indtægtsforökelse. Derimot har jeg ikke fundet det nödvendigt eller hensigtsvarende at omberegne tallene efter befolkningsforholdene for 1907, da gjennemsnittsindtægterne, som det her gjælder om at sammenligne for begge lande, ikke berøres av forskjellen mellem folkemængden i 1906 og 1907.

Hvad aktieindtægterne betræffer, da har jeg som nærmere omhandlet i foranstaaende hovedfremstilling s. 223 bygget det paa grund av disse bevirkede, (forövrig, bortset fra de høieste aldersgrupper, lidet væsentligt tillæg) paa nogen der nævnte tidligere undersøkelser og i forbindelse dermed paa nogen foreløbige resultater av nu paagaende arbeider. Her er regnet med fölgende væsentlig efter den antagelige gjennemsnittsformue approksimativt

ansatte faktorer: i alderen 15—19 aar gifte mænd 2 kr., ugifte mænd 1 kr., kvinder 1 kr.; 20—25 aar henholdsvis 6, 3 og 1 kr.; 25—29: 14, 8 og 1; 30—34: 25, 16 og 1; 35—39: 28, 20 og 2; 40—49: 45, 40 og 8; 50—59: 55, 50 og 10; 60—69: 75, 70 og 18; 70 aar og derover: 95, 90 og 40 kr. Det samlede, paa denne maate utregnede aktiebeløb utgjør 26,054,544 kr., der fordeler sig med 16,945,938 kr. paa de gifte mænd, 5,747,194 kr. paa de ugifte mænd, enkemænd og fraskilte samt 3,310,412 kr. paa de ugifte kvinder, enker og fraskilte kvinder. Endel aktieindtægter (av skibsaktier, mejerier m. m.) beskattes hos vedkommende person og er ikke medregnet her. Det her medtagne samlede indtægtsbeløb for aktier kan ansees nogenlunde passende. Der er her tat i betragtning, at der mellem aktieindtægterne efter ligningen for 1906, som har dannet utgangspunkt for beregningen, og aktieindtægter for 1907 maa antages at være indtraadt nogen indtægtsstigning i lighed med den ovenfor for de personlige indtægter beregnede, mens virkningen av selvangivelsessystemet antagelig har været mindre fremtrædende, hvorfor jeg har — maaske noget lavt — regnet med et tillæg av noget over 10 procent istedetfor de ovenanførte 22.6 procent. Fordelingen paa de enkelte alders- og civilstandsgrupper er imidlertid delvis usikker og har kun betydning som et for den hele indtægtsberegning nödvendigt led, der kan bli gjenstand for forandringer, naar flere oplysninger er tilveiebragte, mens dog hovedresultaterne neppe vil synderlig berøres derved.

Öfversikt öfver litteraturen rörande källorna till 1809 års regeringsform.

Af

Eleonore Bruno.

På senare tider ha 1809 års händelser och hvad med dem sammanhänger varit föremål för flera intressanta undersökningar. Naturligt är, att bland annat spörsmålet om vår regeringsforms (R. F:s) ursprung och tillkomst då äfven blifvit aktuellt. En kort redogörelse för den mest betydelsefulla litteraturen angående denna fråga torde nu kunna ges, äfvensom en sammanfattning af de åsikter, som det nya statsskicketes män gifvo uttryck åt, under den tid de arbetade på dettas genomförande.

Det har antagits, att Hans Järta är den egentlige skaparen af 1809 års R. F., att hans inflytande visar sig ej blott i det formella utan äfven i det principiella. Denna uppfattning härrör, enligt lektor Nils Höjer, ursprungligen från ett par yttranden, fällda under riksdagen 1823, på riddarhuset af B. B. v. Platen, i prästeståndet af S. Wijkman, således af tvenne medlemmar af konstitutionsutskottet (K. U.) 1809. Dessa män tillerkänna Järta största förtjänsten i fråga om tillkomsten af 1809 års R. F. Hos Wijkman heter det, att Järta »författat» R. F. Att så ej är förhållandet (om ordet tages i sin egentliga betydelse), veta vi. Troligen är uttrycket ej ämnat att beteckna något annat, än att Järta gifvit den språkliga dräkten åt hvad K. U. beslutat. Hvad v. Platen angår, säger han fullt öfverlagdt (det framgår af sammanhanget), att Järta ifråga om uppgörandet af konstitutionen hade »en ganska stor, ja, kanske den

största andel, som någon enskild man kunde hafva»¹. Det är på grund af omdömen liknande detta, stärkta genom en likartad uppfattning hos sådana auktoriteter som Hans Forsell och Alin, man fastslagit dogmen om Hans Järta som »R. F:s fader» och R. F. som »Hans Järtas verk». Andra åter, t. ex. lektor N. Höjer, gå till en motsatt ytterlighet och vilja ej tillerkänna Järta något inflytande öfver tillkomsten af R. F. utöfver hvad som ligger på det rent formella området.

I huru hög grad Järta påverkat K. U. i dess arbete är f. närvarande omöjligt att afgöra, men i ett yttrande af L. A. Mannerheim (se nedan) har man ett godt stöd för den åsikten, att han utöfvat ett starkt inflytande äfven under själfva utskottsarbetet. Likaså torde hufvuddragen af hans konstitutionella åskådning 1809 kunna framläggas. De källor, som härvidlag i första hand komma till användning, äro följande:

I. Järtas promemoria för K. U:s arbete².

II. K. U:s hufvudsakligen af Järta författade memorial af den 2 juni 1809³.

III. Det s. k. Korsbergiska memorialet af den 1 sept 1809⁴.

I samband med den förstnämnda källan påminna vi oss, att en del af K. U. utgjordes af män från Cederströmska klubben, hvilkas statsrättsliga auktoritet Järta kan anses ha varit, och att Järta valdes att bekläda den viktiga posten som sekreterare-visor, att hans politiska meningsfränder från början intagit en ledande ställning inom utskottet. Såsom sekreterare hade Järta att uppgöra *en plan för utskottets arbete*, och en sådan framlades i en promemoria, uppställd i frågeform. Det är otvifvelaktigt, att Järtas och hans meningsfränders åsikter där komma till synes, men det är ej uteslutet att sekreteraren, trots sin kända själfständighet, måst i arbetsplanen upplaga äfven sådana frågor, som han

¹ Hist. tidskr. 1910, s. 72.

² Fullst. återgifven i Statsvetenskaplig tidskrift 1897—98 (Alin). Delvis återgifven i Hist. tidskr. 1910, s. 77... samt i Naumanns Tidskr. för lagstiftn., lagskipn. o. förvaltning 1872.

³ Tryckt i »Riksbens höglofliga ständers K. U:s memorialer o. öfriga expeditioner vid rdgn. 1809—1810».

⁴ Tryckt i »Vällofliga borgareståndets protokoller vid rdgn. i Stockholm år 1809.»

helst skulle velat undvika. — Om den öfverläggning för hvilken promemorian skulle utstaka riktlinjerna, vet man ej mycket, ty från början beslöts, att diskussionsprotokoll ej skulle föras. — Hvad Järta själf angår, anser Höijer, att han, såsom sekreterare, ej nämnvärdt yttrat sig under förhandlingarna. Huru därmed må förhålla sig, ha vi dock i det förut åsyftade yttrandet af Mannerheim ett bevis för Järtas utomordentliga betydelse i fråga om R. F:s tillkomst. Bengt v. Hofsten omtalar i sina riksdagsbref till hustrun 1809, att han den 9 juni råkat Mannerheim («hos Silfverstrählen») och att M. då yttrat: »vi voro 30 i Constitutions Utskottet — ledamöterna voro 15, men Hans Järta som secreterare utgjorde också 15»¹. Därefter tillägger v. Hofsten: »denne mannen måtte hafva en öfverlägsenhet i skickelighet, då Mannerheim kan yttra detta, som inte gärna slösar med beröm». Om v. Platens utsago i riksdagen 1823 skulle vara färgad, medvetet, på grund af Järtas ställning till Göta-kanal-bygget², eller omedvetet, på grund af bristande minne, så har man ingen anledning att misstänka Mannerheims ord för något dylikt, fällda som de voro i ett privat sällskap en vecka efter det att K. U. öfverlämnat sitt lagförslag till ständerna. Och att de skulle afse endast Järtas kända energi och arbetsförmåga och sålunda innebära ett beröm utan så att säga kvalitativ hänsyftning, är icke troligt. Det knapphändiga citatet upplyser visserligen icke om i hvilket sammanhang yttrandet fällts (utom det att »Det taltes om constitution»), men om orden afsett att inskränka erkännandet af Järtas förmåga till något af uteslutande kvantitativ art, så är det antagligt, att v. Hofstens tillagda reflexion skulle innehållit någon antydning i den riktningen. Som det nu är, synes yttrandet utgöra kanske det starkaste hittills kända stödet för den gamla uppfattningen af Järtas utomordentliga betydelse för R. F:s tillkomst, en uppfattning, som dock icke kan ge något erkännande åt sådana öfverdrifter, som att Järta skulle vara den ende skaparen af 1809 års R. F.

¹ Lydia Wahlström, »Bengt von Hofstens brev från 1809 års riksdag», (Stockholm 1913), s. 136.

² Se Historisk tidskrift 1910 s. 71—72. v. Platen kallade Järta »den man, som med sinneslugn och kraft inom en oerhördt kort tid uppställde den statsförfattning af år 1809, som fullbordades» etc. Senare korrigerades yttrandet till hvad här är anfördt s. 255—256.

I detta sammanhang må nämnas, att prof. Boëthius redan innan de Hofstenska breffven voro utgifna¹, uttryckt såsom sin åsikt, att vissa anteckningar i Gahns afskrift af K. U:s promemoria voro inspirerade af Järta, sålunda syftande på att han äfven under själfva utskottsarbetet varit i tillfälle att påverka sina medbröder.

K. U:s memorial af den 2 juni, hvilket medföljde författningsförslagets öfverlämnande till riksstånden, är en framställning af de principer som ledt utskottets arbete, tillika med en förklaring af innebörden i en del af grundlagsförslagets bestämmelser. Det ger dock ej i och för sig något svar på frågan om Järtas inflytande öfver medbröderna, och dess karaktär af uttalande från K. U. i dess helhet gör, att det ej i främsta rummet får uppfattas som ett uttryck för en enskild mans åskådning. Men de af Järta författade partierna, hvilka utgöra den vida betydelsefullare delen af mem., återspegla otvifvelaktigt hans åsikter om hvad som med afseende på statsskicket var att göra under för handen varande omständigheter. Har Järtas inflytande under K. U:s arbete varit af den stora betydelse, som det Mannerheimska uttalandet ger vid handen, så ligger häri ett ytterligare skäl för att mem. skulle innehålla just Järtas åsikter, ty det är naturligt, att en man, som i hög grad lyckats sätta sin prägel på en viktig lag, skall vara angelägen om att hans egna och hans meningsfränders syften skola bli rätt uppfattade, och mem:s uppgift är just att klarlägga utskottets (utskottsmajoritetens) uppfattning, att öfvertyga, besegra.

Det är sålunda af intresse att i någon mån ta del af mem:s innehåll.

Det främsta målet för utskottets arbete anger mem. hafva varit att söka skapa »en styrande makt, . . . verksam inom bestämda former, med enhet i beslut och full kraft i medlen att dem utföra», »en lagstiftande makt, visligt trög till verkning, men fast och stark till motstånd», »en domaremakt, själfständig under lagarna, men ej själfhärskande öfver dem.» — Mem. talar vidare om de särskilda bestämmelser till skydd för »frihet inom nationen», som ansetts nödiga. Frihet är i första rummet medborgarnas rätt att tänka och yttra sig öfver »nationens stora angelägenheter» och att er-

¹ Statsvetenskaplig tidskrift 1911, s. 99.

hålla kunskap om dem. För vinnande af denna frihet har K. U. ansett särskildt skydd för tryckfriheten böra i konstitutionen stadgas. -- Frihet för nationen ligger för det andra i medvetandet om att lagarna hållas i aktning. Därför har föreslagits en af representationen utsedd myndighet med uppgift att vaka öfver domare och ämbetsmän. -- För det tredje stadgas nationens frihet genom dess representanters »återkommande verksamhet», hvarför i grundlagsförslaget angifvits bestämda tider för riksdagarnas sammankomster.

Några af förklaringarna rörande vissa stadganden torde ock lämpligen kunna upptagas.

Ang. den verkställande makten fordrar förslaget konungens allenabeslutanderätt som ett nödvändigt villkor för regeringens styrka. Om rådet, som sättes vid hans sida, ägde rätt att delta i besluten, skulle därigenom uppstå ett motstånd, som en kraftig regent skulle söka att öfvervinna, och detta skulle naturligen inverka ofördelaktigt på regeringens förmåga af verksamhet utåt. Andra medel till kontroll öfver regenten vore lämpligare. Ett sådant låge i den styrka man gäfvade den »lagstiftande» makten, som representationen ganska oegentligt kallas. Det som »upprätthåller och befäster nationalrepresentationen» är dess »själfbeskattningsmakt». Den är »för nationens frihet af yttersta vikt», heter det, och denna makt tillerkännes riksdagen.

För vinnande af domaremaktens själfständighet stadgas, att dess utöfvare skola vara oafsättligen. Konungen har ej rätt att utan laga ransakning och dom afsätta någon af högsta domstolens (H. D:s) medlemmar. Dessa äro naturligtvis juridiskt ansvariga, men för att de ej skola kunna bilda »en stat i staten», stadgas för dem äfven en annan art af ansvarighet. Riksdagen borde, genom en särskild myndighet, opinionsnämnden, kunna skilja från sitt ämbete de af H. D:s ledamöter, »som genom ålder, sjuklighet eller andra sådana orsaker blefve oförmögne att deras höga kall värdigt uppfylla eller icke längre bibehölle det allmänna förtroendet».

I mem. framhålles vidare »ett allmänt tänkesätt» som författningens bästa väktare och som den enda rätta drifkraften vid författningsändringar. Tryckfriheten är en borgen för att »ett allmänt upplyst tänkesätt» skall uppstå, men för att ett dylikt tänke-

sätt skall »vinna stadga», ha några af K. U:s medlemmar tillstyrkt införandet af en »Riksens ständers lag- och hushållsberedning» (Silverstolpes förslag). Andra ha afstyrkt detta, hvarför det ej införts i förslaget till R. F. utan öfverlämnats till ständernas afgörande som en sak för sig.

En annan fråga, som ej vunnit sin lösning genom K. U:s grundlagsförslag, är representationsproblemet. Ej blott riksdagens arbetsområde och arbetsformer, utan ock dess sammansättning och samhällsklassernas representationsrätt voro af högsta vikt att riktigt bestämma, om en rätt maktfördelning skulle kunna äga rum inom staten. Detta insågs till fullo af K. U. liksom af alla, som då sysslade med det nya statsskicket. Många voro ock de önskemål, som delgifvits K. U. med afseende särskildt på representationsrätten. En fordran, som hade en stark opinion för sig, var, att ofrälse ståndspersoner (i synnerhet jord- och bruksägare) skulle erhålla riksdagsrätt. Om Järtas och andra utskottsmedlemmars ställning till denna fråga, och öfver hufvud taget till frågan om 4-ståndsrepresentationens vara eller icke-vara, ha vi tydligare underrättelser på annat håll (se nedan s. 265—66—67). K. U:s memorial betonar endast, att tiden är för knapp, för att man skulle kunna planlägga mera genomgripande reformer, samt att frågan ännu ej är tillräckligt utredd. K. U. har, »i saknad af nödiga upplysningar», icke kunnat uppgöra något förslag till afhjälpande af de rådande orättvisorna.

Det är alltså omständigheternas makt och icke åsikternas art, som hindrat K. U. att framställa förslag till förändringar i afseende på riksdagens sammansättning. Men för att icke försvåra framtida reformer i önskad riktning, har man iakttagit en viss försiktighet i formuleringen af författningsförslaget, när det gäller bestämmelser om riksdagen och dess beståndsdelar.

Vid sidan af ett utprägladt hänsynstagande till allmänna opinionen och tidsförhållandena, märka vi i K. U:s mem. en stor vördnad för det historiskt gifna. Utskottet, heter det, föreslår ej »stora och lysande förändringar i vår statsförfattnings åldriga grundformer. Det har trott, att sådana former icke böra lättsinnigt omskapas . . .» och »att för en nations allmänna rätt och medborgarnes personliga frihet och säkerhet finnes intet säkrare värn, än

dessa former, omgifna af seklers helgd . . . » Ett yttrande af Järta i annat sammanhang går, som bekant, i samma riktning. Den nya konstitutionen är, heter det, »tillkommen efter den åldriga svenska dräkten, med bondtröjan närmast lifvet».

Af K. U:s mem. får man det intrycket, att utskottet vid uppgörandet af sitt förslag sökt att i så hög grad som möjligt använda gammalt svenskt byggnadsmaterial efter förutvarande grundlinjer (maktfördelningens), men att det velat ordna materialet på ett i viss mån nytt sätt. När man tänker på, att det är franska revolutionens epok med alla dess experiment på statsrättens område, som ligger emellan författningen af 1809 och den närmast föregående i Sverige, kan man dock förmoda, att den förstnämnda skall gifva en eller annan importerad detalj, ehuru därom inga antydningar göras i K. U:s memorial.

Som den tredje källan till kunskap om Järtas statsrättsliga åskådning, har jag, angifvit, *det memorial, som rådmän Korsberger uppläste i borgarståndet d. 1 sept. 1809*. Det ger, som man vet, uttryck åt Järtas åsikter. Men det upptager till behandling endast en fråga, den om riksdagens rätt till kontroll öfver statsmedlen. Emellertid kunna vi konstatera en sak af intresse, om vi få antaga, att Järtas åsikter ej genomgått någon större förändring från maj till september 1809. Memorialet fäster uppmärksamheten på nödvändigheten af att riksdagens makt öfver finanserna inskränktes i förhållande till hvad som varit föreslaget under öfverläggningarna om den nya riksdagsordningen. Om så ej skedde, vore fara värdt, att lagstiftande makten (L. M.) komme att göra ett betänkligt intrång på verkställande maktens (V. M:s) område, och vi skulle riskera att återfå en »frihetstid», med en riksdag som vore i stånd att genom sin kontroll i småsaker rent af förlama regeringens verksamhetsförmåga. Vi se här, att Järta är angelägen om att tillförsäkra icke blott riksdagen utan äfven regeringen vederbörlig handlingsfrihet. Men naturligt är, att han *våren* 1809 starkast betonar vikten af att representationen erhåller en tryggad makt, ty då hade ännu icke grundlagen stadgat ständernas frihet.

Lektor N. Höjer anger som en fjärde källa till kunskap om Järtas politiska åskådning 1809 några *kritiska anteckningar i ett*

exemplar af Håkansonska förslaget (H. F.), hvilket som bekant lagts till grundval för arbetet inom K. U. — De åsikter, som i dessa anteckningar komma till synes, avvika i väsentliga punkter från dem, som genomgå de tre förut nämnda källorna. Som vägande skäl för att de dock skulle återge Järtas idéer anföres, att handstilen skulle vara Järtas. Mot detta antagande riktar d:r A. Brusewitz i sin »Representationsfrågan vid 1809—1810 års riksdag»¹ en rätt utförlig kritik, och hufvudsakligen stödjande sig på olikheter mellan stafningen i ofvannämnda anteckningar och Järtas skrifter i allmänhet, kommer han till det resultatet, att de förra ej härröra från Järtas hand. Därmed är ock, menar B., det enda mera betydande skälet för deras användning som källa i fråga om Järtas politiska åskådning 1809 tillbakavisadt.

Däremot har man rätt att antaga, det en del våren 1809 utkommande småskrifter återge J:s åsikter — på samma gång som broschyrförfattarens. Ungefär samtidigt med att H. F. öfverlämnades till granskning i riksständen, offentliggjordes sålunda en broschyr af A. G. Silverstolpe: »Hvad synes allmänna opinionen önska till en, nu möjlig, förbättring af svenska statsförfattningen?»

När Silverstolpe säger sig ha inhämtat råd af ett par vänner angående broschyrens innehåll, är otvifvelaktigt en af dessa Järta.² Och om Järta sålunda biträdt vid broschyrens tillkomst, ha vi rätt att antaga, att han gillat dess innehåll.

Vi fästa oss främst vid broschyrens otympliga titel: »Hvad synes allmänna opinionen önska till en, nu möjlig, förbättring af svenska statsförfattningen?» Den anger, att författaren ej i främsta rummet velat framlägga sina egna teorier, utan att han sökt lyssna till »folkets röst» och nu vill ge sin uppfattning om allmänna meningen i landet i fråga om statsskicket. Vid tal om »allmänna

¹ Sid. 88—89.

² Brusewitz, a. a. (Uppsala 1913) s. 44 och Hist. tidskrift 1910, s. 83—84, ehuru naturligen det sista af Höjer anförda skälet bortfaller, om man ej antager J. hafva gjort de förut omtalade anteckningarna i ett ex. af H. F. Att mellan dessa anteckningar och den Silverstolpeska broschyren dock på vissa punkter finnas likheter, bör ej förvåna. Båda upptaga allm. gängse idéer, och båda hysa någon fruktan för en allt för stark kungamakt, hvilket tydligast framträder i fordran på att konungen ej skulle ha vetorätt i lagfrågor.

opinionen» påpekar Silverstolpe, att den ej sammanfaller med »den *upplysta* opinionen», som »förutsättningslöst grundas på en begreppsmässig öfvertygelse». Från denna väntar han tydligt invändningar. Hans hänsynstagande till allmänna tänkesätt stämmer väl öfverens med Järtas, enligt dennes ord i K. U:s memorial af d. 2 juni.

När vi granska den Silverstolpeska broschyrens titel, måste vi observera den inskränkning, som ligger i orden »nu möjlig». Jag har redan nämnt, att hänsyn till tidsförhållandena afhöll K. U. från att påyrka vissa reformer, hvilka allmänt betraktades såsom rättvisa. Samma hänsynstagande präglar ock i hög grad Silverstolpes broschyr, som betecknar en kompromiss mellan regeringens önskemål i enlighet med H. F. och vänsteroppositionens inom riksdagen. Denna opposition fordrade radikala reformer, isynnerhet på representationens område, där den ej nöjde sig med mindre än 4-ståndsystemets slopande. Silverstolpe är öfvertygad om, att en genomgripande förändring, »nyskapning», af statsskicket i ett land med gamla politiska traditioner ej skulle kunna lyckligen genomföras i ett enda slag. Erfarenheterna i Frankrike efter 1789 gingo också i samma riktning. Han säger, att om man haft lika många år på sig för införandet af den nya författningen, som man nu hade veckor, kunde man ha genomfört större förändringar.

Silverstolpe är, som politici i allmänhet vid denna tid, anhängare af den montesquieuska maktfördelningsläran, men för Sveriges räkning vill han ej se den tillämpad så, som skett exempelvis i Nordamerika, eller i Frankrike under direktoriets tid. De ofvannämnda staterna skilja sig i vissa väsentliga afseenden från Sverige, och Silverstolpe framhåfver vikten af att hänsyn toges till den historiska utvecklingen. Englands författning är honom i själfva verket sympatisk, men han anser ännu ej allmänheten vara mogen för den. Han framhåller därför *svenska* förebilder såsom de för tillfället lämpligaste och önskar, att det nya statsskicket skall utgöra ett mellanting mellan det af 1772 och 1720. Således förordar han större ständerfrihet, än som utmärkt det tidigare gustavianska statsskicket. (Förenings- och säkerhetsakten förkastar han naturligtvis alldeles).

Broschyren innehåller vidare en koncentrerad framställning af hufvudpunkterna i Silverstolpes författningsprogram.

Riket bör vara ett arfrike. V. M. bör öfverlämnas åt en oansvarig konung och inför ständerna ansvariga statsråd, bildande en *konsej*, där protokoll öfver sammanträdena alltid skulle föras. Inom regeringen bör konungen ensam äga beslutanderätten. Till dess område hör att bestämman om förhållandet till främmande stater, om användandet af »militära och civila makter», om ekonomiska ärenden och författningar samt om utnämningar af ämbets- och tjänstemän. De förra skola vara af »förtroende»- och »icke förtroende»-mäns art, och endast de förstnämnda (konungens tromän) böra vara afsättliga. Regeringen skall äga rätt att råda öfver utgifterna till de af riksdagen föreskrifna ändamålen. Ett kreditiv bör finnas till konungens disposition i händelse af krig, men det får ej lyftas, förrän ständerna sammankallats.

Silverstolpe är angelägen om att V. M. skall stå själfständig i förhållande till L. M.

Angående riksdagen önskar Silverstolpe, att dess frihet och verksamhetsförmåga skulle erhålla lika säkra garantier som V. M:s. För ernående häraf var det nödvändigt, att representationen var på ett lämpligt sätt sammansatt och organiserad. Det låg nära till hands att granska, i hvad mån 4-ståndsrepresentationen uppfyllde de fordringar, man hade rätt att ställa på en väl konstruerad L. M. Men en sådan granskning går Silverstolpe ej in på, ty han anser, att det för tillfället skulle vara bortkastad möda. Under de rådande förhållandena begränsas, säger han, »hvad man bör göra» af »vad man kan». Och något annat än bibehållandet af de fyra stånden är ej »nu möjligt», menar han. Han förordar dock deras utökning med »representanter för den talrika bruks-, fastighets- och jordägande klass, som hittills saknat en röst i staten». Längre tänker han sig ej, att man för tillfället kan gå, men att det ej är en sluttigt reform, han därmed åsyftar, visar han med uttrycket, att förbättringen betecknar »ett stort steg in i en sällare framtid!» Vidare säger han, att den »upplysta opinion» (här tydligen åsyftande vänsteropinionen), mot hvilken han under förhandenvarande omständigheter måste vända sig, har »i och för sig . . . rättvisa och väl motiverande . . . kraf». Han ger redan

i denna broschyr en antydning om i hvad riktning hans framtidsförhoppningar i själfva verket gå, då han säger sin »enskilda åstundan» vara, att »lagstiftande kåren» skulle bestå af »tvenne varandra blott kontrollerande makter».

Angående de rättigheter, som böra utöfvas af riksdagen, menar Silverstolpe, att den bör dela lagstiftningsmakten med regeringen i fråga om initiativrätten, under det att vetorätten synes ämnad åt ständerna allena. Beskattningsrätten bör tillfalla riksdagen ensam. Likaså bör riksdagen äga rätt att kontrollera användningen af statsmedlen. Konungen bör ej äga rätt att närvara vid riksdagens förhandlingar.

Den dömande myndigheten bör vara oberoende af V. M. så till vida, att dess medlemmar äro af konungen oafsättliga, men de böra af honom utnämnas, och i H. D. böra domsluten utfärdas i hans namn.

En viktig sak i Silverstolpes broschyr är hans fordran att tryckfriheten bör i grundlag stadgas och bestämmelser till dess skydd där intagas.

Vid en jämförelse mellan K. U:s memorial af 2 juni och Silverstolpes broschyr se vi en mängd likheter. Maktfördelningens princip är för båda gemensam, hänsynen till allmänna opinionen, tidsförhållandena och det historiskt gifna likaså; vidare känslan af att reformer behöfvas, särskildt i fråga om representationen; likaså uppfattningen af att lagstiftningen bör delas mellan konung och riksdag, att riksdagen ensam bör ha beskattningsrätt, att konungen ensam skall äga beslutanderätt samt att tryckfriheten skall genom grundlagsbestämmelser skyddas.

Jag har nämnt, att Järta troligen medverkat vid tillkomsten af Silverstolpes broschyr våren 1809, och vi få således anta, att han gillat de förslag, hvilka däri framställas såsom för tillfället möjliga ett genomföra. Vi kunna också påstå, att han delat Silverstolpes verkliga önskemål i fråga om representationen, sådana som de framläggas i memorialet af år 1810, ty de tankar, som Silverstolpe där framställer, öfverensstämman i sina hufvuddrag med de idéer, som omfattas af A. G. Mörner och af honom formulerats bl. a. i K. U:s betänkande i representationsfrågan, hvilket betän-

kande Järta gillat.¹ Vi måste således draga den slutsatsen, att Järta, likaväl som Silverstolpe, i maj 1809 ansett sig *tvungen* att förorda en kompromiss.

Ungefär på samma sätt förhåller det sig med *Adlerbeth*. Af honom ha vi ett märkligt *anförande i K. U. den 27 maj* angående »sådana samhällsklassers intagande i ständernas representation, som genom sin delaktighet i statens allmänna bördor och af flera skäl därtill synas berättigade»². *Adlerbeth* gillar de hufvudprinciper om konungens och nationens inbördes förhållande, som lågo till grund för K. U:s arbete. Han liknar författningen vid en uråldrig byggnad, som måste underkastas nödiga reparationer, men som för tillfället icke borde alltför grundligt omändras — då det främst gällde att bevara byggnadsplatsen. Hos *Adlerbeth* se vi återigen *maktfördelningen* framhållen som författningens kärna; vidare är han medveten om att reformer behövas, men att mera genomgripande sådana omöjligen kunna lyckligt genomföras under rådande förhållanden. Han är dock angelägen om att R. F. ej skall lägga hinder i vägen för framtida förbättringar.

Önsknigar om reformer se vi ock framträda i den *mängd af mindre betydande broschyrer, som nu öfversvämma landet*. Deras författare äro i allmänhet tämligen obskyra personer och mera välmenande än kritiska. En del af dessa broschyrer ha antagits vara påverkade af Järta och hans klick³, men äfven om så skulle förhålla sig, ha vi intet medel att afgöra, hur långt Järtas inflytande här sträckt sig. Anmärkningsvärdt är, att uppfattningen i de mest bemärkta af dem skilja sig från Järtas (i enlighet med ofvan anförda källor) i en synnerligen viktig punkt, nämligen i fråga om riksdagens sammansättning⁴. Vi kunna med ledning af dem emellertid konstatera, att spekulationen på det statsrättsliga området var liflig äfven utanför K. U., samt att vissa önskemål angående författningen voro allmänna.

¹ Brusewitz, a. a. s. 180.

² I »Riksens Höglöfliga Ständers K. U:s memorialer och öfriga expeditioner vid riksdagen 1809—1810».

³ Hist. tidskrift 1910, s. 85.

⁴ Brusewitz, a. a. s. 54—55.

Att Järta och hans krets haft sina speciella språkrör utanför K. U. är dock ställt utom allt tvifvel. Den mest betydande af dessa var A. G. Mörner. Han tjänstgjorde som gruppens idéspri-dare på riddarhuset våren 1809. Egendomligt nog nämnes han icke i B. v. Hofstens bref.

Sedan studieåren i Uppsala stod Mörner personligen nära Järta och Silverstolpe. Han är en framstående teoretiker på det statsrättsliga området och mycket hemma i den statsrättsliga litteraturen. Den 31 juli 1809 invaldes han i K. U. (Järta hade då lämnat detsamma), som vid denna tidpunkt hade att uppgöra förslag till ny R. O. Han utöfvade ett ansenligt inflytande inom utskottet, och att så skedde, anser Brusewitz till en god del bero på Mörners nära förbindelse med Järta och Silverstolpe. redan under författningsarbetets tidigare skede.

Mörners idéer återfinnas i ett par skrifter i Esplunda arkiv: »*Sammandrag öfver åtskilliga meningar öfver den senaste franska constitution*» (1796) samt »*Reflexioner i anledning af närvarande politiska ställning, april 1809*». Vidare finna vi dem i hans skrivelser som ledamot af K. U. Källor af denna art äro: 1) det diskussionsprogram, som Mörner hade att uppgöra i representationsfrågan; 2) hans till K. U. inlämnade memorial i samma fråga; 3) det af honom författade betänkande, som anger K. U:s principiella ställning. De trenne sistnämnda källorna visa stora likheter med den förstnämnda, »*Sammandraget*». De idéer, Mörner 1796 skänkt sitt gillande, har han troget bevarat för att ett och ett halft decennium senare söka tillämpa dem på svenskt statskick. Om källan nr 2, »*Reflexionerna*», afviker från de öfriga, så gör den det blott på grund af att Mörner, liksom Järta och Silverstolpe, anser förhållandena våren 1809 fordra en modifiering af de egentliga önskemålen. Den svenska statsrättsliga spekulationen på denna tid visar i allmänhet ett starkt inflytande från Montesquieu och Rousseau. Äfven på Mörner ha dessa auktoriteter i viss mån utöfvat en direkt inverkan, men det är hufvudsakligen från en annan och i vår statsrättsliga spekulering ny källa, som han fått sina idéer. De Mörnerska papperen visa oss dem, och vi kunna konstatera, att Mörner i statsrättsligt afseende stått väsentligen oberoende af sina svenska vänner.

År 1795 vistades Mörner i Paris och var då i tillfälle att, vid diskussionen om direktorialförfattningen, själf åhöra de två tal, i hvilka tidens mest framstående teoretiker på statsrättens område, Sieyès, framlade sina åsikter. Efter hemkonsten uppptecknade Mörner hufvuddragen af innehållet tillika med de viktigaste anmärkningar, som under diskussionen framstälts mot detsamma. Detta utgör ofvannämnda »*Sammandrag*». Trots att kritiken mot Sieyès är ganska omild, gör den i allmänhet ej något starkare intryck på Mörner. Sieyès är och förblir hans auktoritet. Vi skola här följa Mörnres framställning af de Sieyèska idéerna.

Sieyès' principer beteckna en utveckling af Montesquieus lära, men Sieyès anser det ej nog med den kontroll, som ligger i noggrant afgränsade och jämt afvägda verksamhetsfält för de olika statsmakterna, utan betonar särskildt vikten af att »delningen *verkar till enhet*». Sådan vinnes, menar han, om L. M. är uppdelad på tvenne grupper af representanter, hvar och en med sin särskilda sammansättning och sina speciella funktioner. Vi få då ett 2-kammarsystem. Den ena kammaren bör på grund af sina personliga egenskaper ge uttryck åt folkets önsknings i alla delar af landet, på det att ingen behöflig lag måtte förbli ogjord. Den andra kammaren bör representera den »upplysta opinionen» (för att låna ett uttryck från Silverstolpe) och på grund af sin sammansättning ha intresse af författningens bevarande, således ha en mera konservativ karaktär och ha till uppgift att hindra tillkomsten af onödiga lagar. På så sätt skapas ett »enhetssystem», som i sina verkningar vida öfverträffar det engelska 2-kammarsystemet, »jämaviktssystemet»¹, där det ej råder den lyckliga olikhet kamrarna emellan, som är maktbalansens bästa förutsättning och som han önskar skall komma till synes i »det franska systemet». Åt V. M. vill Sieyès ge full själfständighet, och han anser, att det för

¹ Med termen »jämaviktssystem» menar S. icke, att de viktigaste statsmakterna ha så jämt delad makt, att balansen dem emellan ej rubbas. Just en sådan rubbning *hade skett* i England och under S:s tid tagit konstant form i en monistik parlamentarism. »Jämavikten», menar S., bestod i en *för stor likhet i funktioner*, som just framkallade rivalitet och oenighet. — Se vidare G. Rexius, »Några ord om andan i 1809 års grundlagstiftning», Statsvetenskaplig Tidskrift 1914. s. 57 o. f.

vinnande däraf är nödvändigt, att regeringen har initiativrätt i lagfrågor. Vetorätt hör däremot icke till systemet.

Men hur väl makten än från början är balanserad i en stat, kunna dock öfvergrepp förekomma från endera af de båda täflande »pouvoirserna». Till förhinder häraf förordar Sieyès en »Jury constitutionnaire» (J. C.), hvars hufvuduppgift skulle vara att vaka öfver konstitutionens helgd. Sieyès är själf upphofsmannen till denna idé, och den utgör kärnpunkten i hans statsrättsliga spekulation. Principiellt intressant är den, emedan den sätter en myndighet öfver själfva lagen, sedan denna blifvit gjord. — Sieyès skiljer på de *konstituerade myndigheterna* och den *konstituerande folkviljan* el. allmänna viljan, och det är i egenskap af organ för den senare, som J. C. skulle ha sitt berättigande.

Denna idé om en jury som konstitutionens väktare omfattar Mörner med synnerligen stor sympati, men i olikhet med Sieyès vill han ej, att juryn skall vara en permanent myndighet. Vore den det, så kunde den lätt af ärelystnad el. sysslolöshet frestas till kitslighet mot statsmakterna el. till att lägga all makt i egna händer och sålunda införa en art af despotism. Mörner menar, att den borde erhålla existens i och med det, att den behöfde komma till användning. Han tänker sig för öfrigt, att den skulle sättas i samband med H. D., som han vill bibehålla till namnet, men ge en helt ny karaktär.

H. D. bör vara permanent och alldeles oberoende af V. M., med undantag af att konungen där bör äga två röster. Dess uppgift bör bl. a. vara att ha uppsikt öfver läroverken samt öfver tanke- och tryckfriheten i landet, ty »en nations uppfostran och tankeriktning utgör grunden för dess författning». Vidare skulle den mellan riksdagarna »upplysa och väcka opinion och påminna ministrarna om sin (!) ansvarighet». Den skulle sålunda genom sin verksamhet förebygga rubbningar i författningen. Dess anseende skulle hvila på att den skulle bli en reträttplats för män, »som länge tjänat fäderneslandet», och den utsikt en välförtjänt medborgare hade att bli medlem af denna svenska areopag skulle också i sin mån öka hans intresse för konstitutionens bevarande. — På förslag från en af statsmakterna skulle H. D. kunna förvandlas till ett granskningsutskott, som skulle afgöra, om den

ena eller andra af dessa makter i ett visst fall öfverskridit sin sfär. Kunde man antaga, att så skett, skulle H. D. sammankalla »Rikets högsta nämnd», en tillfällig myndighet, som skulle utgöra den egentliga konstitutionella juryn. Denna skulle utses af andra nämnder, länens »hushållnings- och förlikningsnämnder», och den hade att säga sitt »skyldig» eller »icke skyldig» i det föreliggande fallet. H. D. skulle sedan uttala domen, hvarefter den åter skulle upplösas.

I »*Reflexionerna*» tänker sig Mörner, att en konstitutionens väktare i främsta rummet skulle komma att vända sig mot V. M., och han föreslår som enda straff för brott mot konstitutionen, att vederbörande minister skulle afgå, för såvida ej ett brott mot allmän lag också förelåge, i hvilket fall saken skulle hänvisas till vanlig domstol. En garanti för domens verkställighet skulle ligga i att intet dokument, kontrasigneradt af åtalad minister, ägde laga kraft, förrän frikännande dom fallit. — 1810 betonar Mörner äfven nödvändigheten af att V. M. i den konstitutionella juryn äger ett skydd mot öfvergrepp från riksdagens sida.

Om Mörner i »Sammandraget» tydligt framställer sina nya idéer, är dock »*Reflexionerna*» af större intresse i fråga om tillkomsten af 1809 års R. F. Denna skrift innehåller ju, hvad förf. anser vara för tillfället utförbart. Äfven här talar han om önskvärdheten af en konstitutionell jury, men mera i förbigående. Han betonar, att allmänna opinionen är författningens bästa väktare, och hur han tänkte sig, att den borde kunna påverkas, vela vi af föregående framställning. Mörner skänker äfven i »*Reflexionerna*» 2-kammarsystemet efter franskt mönster sitt fulla gillande, och han klandrar skarpt 4-ståndsrepresentationen. Men, liksom Silverstolpe m. fl., anser han denna representationsforms bibehållande tills vidare nödvändigt. Han yrkar dock på att ständerna reformeras, i riktning att förut orepresenterade ståndspersoner skulle kunna upptagas bland dem. — Liksom Silverstolpe fordrar Mörner, att »såväl valrättigheten som förmågan att blifva vald» fästes »vid jorden». En sådan åsikt innebär en inkonsekvens gent emot folksuveränitetsläran, men denna omfattas blott med modifikation af en tid, som sett följderna af dess tillämpning under franska revolutionen. Nationens frihet, menar Mörner, består

ej i att medborgarna deltaga i lagstiftningen, utan i att de åtnjuta de rättigheter, som lagen stadgar och skyddar. Sieyès skiljer på »aktiva» och »passiva» medborgare, och endast de förra böra åtnjuta »les droits politiques», under det att alla böra äga »les droits civils». Denna tanke har Mörner tagit upp. Gränserna mellan aktiva och passiva medborgare drager han sedan i öfverensstämmelse med den montesquieuska bolagsläran (enligt hvilken inom staten endast »aktieägarna», d. v. s. de till statskassan bidragande, ha beslutanderätt). Hvilka som äro de till statskassan bidragande, afgör han sedan i enlighet med de fysiokratiska principerna. Här af följer, att han önskar se riksdagsrätten fästad vid jorden. — Mörner antyder vidare, att om enligt hans önskan borgarståndet blefve uppblandadt med fastighetsägende ståndspersoner i städerna och bondeståndet med jordägande ståndspersoner på landet, skulle därmed ges »en annan riktning» åt de ofrälse ståndens lagstiftningsarbete och en öfvergång till ett 2-kammarsystem därigenom lättare vinnas. — Att prästerna, hvilka såsom ämbetsmän äro att hänföra till V. M., skola utgöra $\frac{1}{4}$ af den lagstiftande, anser Mörner vara en orimlighet. Men att äfven en stor del af adeln tillhör ämbetsmannavärlden, förbiser han. En reform, som Mörner föreslår i afseende på adeln, är, att dess riksdagsmedlemmar skola väljas, och att de skola mista rätten att infinna sig vid hvilken tidpunkt som helst under en riksdag. Adelns riksdagsrätt är han dock nog inkonsekvent att ej binda vid jorden. — Med afseende på riksdagen föreslår han slutligen bestämda tider för dess sammankomst.

Om bestämmelserna angående L. M. blefve sålunda ändrade, menar Mörner att ett rätt jämviktsförhållande mellan denna och V. M. vore lättare att åstadkomma. Gränsen mellan deras områden är ej i »Reflexionerna» närmare angifven, men där säges, att konstitutionen bör förse V. M. med tillräckligt inflytande och tillräckliga försvarsmedel. Beskattningsrätten förutsättes såsom naturligen tillfallande riksdagen; lagstiftningsrätten går författaren ej här närmare in på, men af andra källor veta vi, att han anser den böra delas mellan regering och riksdag¹. Angående grund-

¹ Rexius a. a. s. 66.

lags-»förklaringar» framställes, att de »först vid en riksdag skulle kunna föreslås och vid en annan antagas» — alltså hvad man tillämpat sedan 1766.

Det forna riksrådet vill Mörner icke återupplifva. Han anser det ej vara skäl i att vid konungens sida sätta en myndighet, som denne »beständigt skulle vara sysselsatt med att öfvertala och besegra». Rådet blir, menar han, antingen »medregent» eller »verktyg», och i intetdera fallet fyller det sin uppgift. Han förordar vid konungens sida en rådgifvande »konselj», ansvarig inför ständerna. — Vid sysslors tillsättande, föreslår Mörner, skola »valet och nomination tillhöra V. M.», på det att ej detta »oenighetsfrö» skulle utsås bland ständerna¹. Den redan förut införda skillnaden mellan »förtroende»- och »icke-förtroendesysslor» bör utgöra den grund, enligt hvilken ämbetena skulle äga »perpétuitet».

Vi ha sett, att Silverstolpes, Mörners och i vissa fall Järtas och Adlerbeths åsikter förete stora likheter sinsemellan. Vi kunna öka gruppen af liktänkande med åtminstone tvänne medlemmar af K. U., nämligen Mannerheim och Gahn². (Om v. Platens åsikter vid ifrågavarande tidpunkt vet man ingenting i detalj, men säkerligen hörde han ej till gruppens motståndare). De idéer kretsen omfattade stå, som vi sett, i nära beroende af den historiska utvecklingen, men de äro också framdrifna genom utländsk påverkan: från Montesquieu, från Rousseau, från fysiokraterna, från Englands författning sådan den kvarstod på papperet och, särskildt hvad Mörner angår, från Sieyès och diskussionen om 1795 års direktorialförfattning³. Men äfven speciellt svenska principer gå igen hos dem, t. ex. hos Mörner i fråga om grundlagstiftning. Det finns också vissa likheter mellan åsikterna hos Järta—Silverstolpe—Mörners grupp 1809 och de önskemål, som framträdde hos den adliga oppositionen under Gustaf III. Det kan därför vara af intresse att för jämförelsens skull taga del af det gustavianska oppositionsprogrammet.

¹ Af v. Hofstens bref veta vi, att just frågan om V. M:s rätt till ämbetsutnämningar var en af dem, som på riddarhuset väckte största farhågor för »despotism».

² Brusewitz, a. a. s. 164—165, s. 171—172.

³ Om likhet med U. S. A. författning se Rexius a. a. s. 67.

Det är bland kanslirådet Jakob v. Engeströms efterlämnade papper vi finna det enda utförda författningsprogram, som den gustavianska oppositionen efterlämnat¹. Det utgöres af ett förslag till R. F., antagligen skrivet redan 1791, samt en del specialutkast, som fullständiga förslagens innehåll.

v. Engeström tar 1772 års R. F. till utgångspunkt för sin framställning och söker i teorien fasthålla maktfördelningsprincipen, men vid dess tillämpning fastnar han i ett fullständigt riksdagsvälde.

Konungen bör, enligt v. Engeströms mening, ha vid sin sida ett af ständerna tillsatt råd. Detta utrustas med alla det gamla riksrådets rättigheter, äfven den domsrätt, som Gustav III uppdragit åt H. D. Denna myndighet skulle således blifva öfverflödig. — En nyhet ligger i förslaget om ett samband mellan regeringen och centralförvaltningen, i det att sex af riksråden skulle vara chefer för var sitt »departement». En af dem, »rikslandtmarskalken», borde ock utgöra en föreningslänk mellan regeringen och »svenska folket» (äfven i betydelsen »riksdagen»). Vidare skulle han ha till uppgift att vaka öfver konstitutionen. — Inom rådet har konungen 2 röster och utslagsröst. Konungen har att inför rådet föredra alla ärenden utom ämbetsutnämningar, men i fråga om dessa är han dock bunden af vederbörandes förslag. Alla ämbetsmän äro från konungens sida oafsättliga. Konungen kan icke råda öfver förvaltningens organisation, ty denna ställes under ständernas garanti, i och med det att den i detalj fastslås i R. F. Härigenom får denna, i likhet med 1772 års R. F., delvis karaktären af en förvaltningsstadga. Konungen äger ej rätt att utan ständernas samtycke börja krig eller sluta förbund.

Ständerna skola sammankomma hvar 3:dje år, på bestämd tid, och kunna äfven sammankallas oftare. Riksdagsrätt fordras redan i detta författningsförslag åt landsbygdens jordägare och städernas husägare. Innehafvare af kronoboställen (officerare och präster) skulle på grund af jordbesittning äga tillträde till representationen. Äfven adelns riksdagsrätt vill v. Engeström sätta i samband med

¹ L. Stavenow, »Ur kanslirådet Jakob v. Engeströms papper» (Göteborg 1911) och »Jakob v. Engeströms förslag till R. F. och konungamördarnas författningsprogram» i »Historiska Studier tillägnade Harald Hjärne» (Stockholm och Uppsala 1908).

ägande af jord: innehafvarna af säterier borde vara själfskrifna som riksdagsmän. — Vi se i bestämmelserna om adelns representationsrätt i samband med besutenhet ett försiktighetsmått gent emot ett befaradt regeringstryck på en adlig ämbetsmannakår, men detta försök att skydda adelns makt är fullkomligt opåkalladt, ty enligt författningsförslaget skulle byråkratien vara oberoende af konungen. — Första ståndets makt stärktes dessutom genom att representationen ökades med element, hvilkas intressen närmade sig adelns. — Riksdagen borde bestå af blott *en* kammare.

v. Engeström är säkerligen i viss mån påverkad af 1791 års franska författning, men tydligen ha ofvan anförda önskemål sitt upphof hufvudsakligen i gifna historiska förhållanden i Sverige.

Angående riksdagens funktioner märkes följande:

Kammaren ensam tillerkännes ej endast beskattningsrätten utan ock rätten att genom sina »fullmäktige för statsmedlen» fullständigt disponera och kontrollera desamma. Regering och riksdag dela den lagstiftande makten, båda ha initiativ- och vetorätt, men V. M:s veto blir i praktiken, på grund af bestämmelserna om rådets tillsättande och frågornas afgörande inom regeringen, blott suspensivt. — Rådet tillsättes hvarje riksdag af kammaren. Därmed är dess ansvarighet inför och beroende af riksdagen en gifven sak: riksråden äro ständernas förtroendemän. Dessutom föreslås en ständernas deputation, som mellan riksdagarna bör stå vid regeringens sida. Det var förmodligen åt denna, som ständernas kontroll öfver finanserna mellan riksdagarna skulle anförtros. — Riksdagen tillsätter 6 utskott, hvar och ett för sin speciella art af ärenden. Idén om riksdagsutskott härstammar från frihetstiden, men den tillämpas här på ett nytt sätt. Från frihetstiden härstammar också bestämmelsen om att »tilläggnings» (obs! ej »ändring» eller »rubbning») i grundlagen bör kunna ske endast med bifall af två på hvarandra följande riksdagar.

Idéerna om riksdagens sammansättning och funktioner innehålla åtskilligt nytt, men författningsprogrammets hufvudkaraktär, som framträder i förhållandet mellan ständermakt och regeringsmakt, ändras ej däraf. Det är tydligt, att en författning, som gör konungen beroende af ett regerande råd, hvilket i sin tur är be-

roende af riksdagen, skulle återinföra frihetstidens ständervälde och i praktiken leda till fullständig monism.

Denna författning inskränker t. o. m. konungens makt mer, än som skett genom frihetstidens statsskick (t. ex. genom bestämmelserna om att konungen ej utan riksdagens bifall får ingå förbund, att han ej har rätt att frångå förslaget i fråga om utnämning af ämbetsmän — inspirerad naturligtvis af frihetstidens alla tvister ang. denna punkt — och framför allt i stadganden, som tydliggöra, att konungen icke i ringaste mån kan på egen hand bestämma öfver statsmedlen).

Se vi nu efter, hvar vi kunna spåra några likheter mellan den gustavianska oppositionens program och gruppen Järta—Silverstolpes åsikter 1809, så märka vi följande: Gemensam är fordran på bestämd tid för riksdagens sammanträden och yrkandet på dess inflytande öfver statsmedlen, ehuru 1809 års män i det senare afseendet ej gå tillnärmelsevis så långt som v. Engeström; gemensam är vidare fordran på riksdagsrätt åt jord- och fastighetsägande ståndspersoner samt en viss tendens att stärka adelns makt, ehuru denna tendens hos 1809 års män har en helt annan grund än hos den gustavianska oppositionen. En likhet med denna visar Silverstolpe i sin uttalade fordran på ministeransvarighet.

När båda grupperna önska lagstiftningens delning mellan konung och riksdag, så är likheten blott skenbar. Vi ha redan anmärkt, att v. Engeströms förslag i praktiken komme att medföra en ofantlig inskränkning i konungens vetorätt. — Vidare önska Järta och hans meningsfränder en radikalare omstöpning af representationen, men deras ideal i afseende på riksdagen är närmast att söka i den franska direktorialförfattningen af år 1795 (eller rättare i Sieyès' åsikter om hur denna författning borde utformats) än i frihetstidens ständervälde.

Det väsentligaste vid en jämförelse mellan den gustavianska oppositionens program och den konstitutionella gruppens af 1809 är gifvetvis olikheterna: det förra leder till den mest extrema *monism*, till en riksdagsdespotism utan like; det senare för till afgjord *dualism*, icke blott till »maktdelning», utan rent af till »maktsöndring», åtminstone i den form det var uttänkt af Montesquieus—Sieyès' mest konsekvente lärjunge, Mörner.

Härmed äro angifna de förnämsta hittills begagnade källorna till kunskap om de åsikter, som skaparna af vår nuvarande R. F. hyste.

Vid utarbetandet följde de, som bekant, det då så. k. Adlersparreska (nu s. k. Håkansonska) förslaget¹, och antagligen på grund af den rådande brådskan ha dess bestämmelser bibehållits i större utsträckning, än man kanske kunnat vänta af en demokratisk opposition. Dock äro väsentliga nydaningar gjorda. — Kanske är det också den knappt tillmätta tiden, som förorsakat, att de med förkärlek omhuldade utländska idéerna vid tillämpningen i högsta grad modifierats. Den nya R. F:s bestämmelser kunna vi i de flesta fall leda tillbaka till gammal eller urgammal svensk praxis, som nu fastslås eller bekämpas².

Hvad angår maktfördelningen, R. F:s grundprincip, har en sådan sedan uråldriga tider varit tillämpad i Sverige, som teoretiskt alltid varit en konstitutionell monarki, äfven då envælde rådt i praktiken. Det nya, som 1809 års män sträfvade efter, var att rättvisare draga upp gränserna mellan de olika statsmakterna och att söka vinna samverkan mellan dem. Genom ängsliga bestämmelser om deras inbördes kontroll fick man emellertid till stånd ett verkligt »jämaviktssystem» — med ty åtföljande fara för stillastående. Det hos Sieyès mest värdefulla, nämligen tanken på »delningens verkan till enhet», beaktades ej tillräckligt vid R. F:s tillkomst, och den enda bestämmelse, där man möjligen kan spåra en rest af Sieyès idéer, är den ang. opinionsnämnden (§ 103), som torde kunna anses som en förkrympt form af hans »jury constitutionnaire». Denna myndighet har, som bekant, så godt som aldrig spelat någon rol i praktiken.

Dock ha utan tvifvel de utländska auktoriteterna betydtt mycket, väl icke för andan och innehållet i det nya statsskicket, men för dess genomförande. Hänvisningar till exempelvis Montesquieu under diskussionen om grundlagen ha säkerligen bidragit att

¹ Naumann, »Håkansonska Förslaget» (Tidskrift för lagstiftning, lagskipning o. förvaltning 1872). Sandegren, »Till historien om statshvälfningen i Sverige 1809» (Göteborg 1890).

² P. Fahlbeck, »Regeringsformen i historisk belysning» (Sthm 1910).

göra densamma mera tilltalande för många. Och för att öfvertyga sig om Rousseaus betydelse behöfver man blott tänka på sambandet mellan hans folksuveränitetslära och den svenska riksdagens af 1809 allbekanta fordran: »Författning först, konung sedan!» Det har städse utgjort ett föremål för undran, att R. F. kunde på den korta tiden af fjorton dagar utarbetas. Förklaringen härtill är att finna, utom uti tidens nödläge, däruti att det allmänna tänkesättet, tack vare äfven dessa främmande auktoriteter, var beredt för en strängt genomförd dualism. Hvad den egna erfarenheten lärde, mötte intet motstånd från allmänt kända politiska doktriner. Därför kunde arbetet gå så fort och jämförelsevis så lätt.

Till frågan om vår proportionella valmetods verkningsätt.

Af

Folkskollärare **Aug. Lindman.**

Allt ifrån det de proportionella valen började begagnas i vårt land, har man gjort den iakttagelsen, att resultaten föga motsvarat de fordringar, man ansett sig kunna uppställa rörande en proportionell valmetod. Meningen var ju, att genom denna metod de särskilda partierna inom valmanskåren skulle erhålla representanter i förhållande till sin styrka. Men detta har icke skett. Man har vid upprepade tillfällen kunnat konstatera, att den hos oss införda valmetoden gynnar de större partierna på de mindres bekostnad.

Betraktar man åter vårens val till andra kammaren, ställer sig resultatet annorlunda. Det moderata partiet, som denna gång var det största, har ingalunda fått för många representanter i förhållande till sin storlek. Tvärtom har man beräknat, att partiet borde fått 87 platser i stället för de 86, det nu erhöi. Och socialdemokratiska partiet, som utgjorde det minsta af de tre, har denna gång ej blifvit vanlottadt. Det fick i stället 5 platser för mycket, nämligen 74 platser, under det partiets samlade röststyrka ej berättigade till fler än 69. Tendensen tycks således vid detta val ha gått i motsatt riktning mot den vanliga.

Detta förhållande ger vid handen, att äfven andra omständigheter inverka störande på den proportionella platsfördelningen, och att dessa störingar denna gång varit så stora, att de alldeles upphäft den felverkan, som sammanhänger med själfva fördelningsregeln, och till och med ryckt resultatet i motsatt riktning.

En rätt betydande förskjutning af valutgången förorsakades vid detta val af kartellbildning. Under det att vid 1911 års andra-kammarval de båda vänsterpartiernas sammanslutning ej förmådde frångå högern mer än 2 platser, blef vinsten denna gång enligt gjorda beräkningar¹ ej mindre än 5 platser, af hvilka 3 tillföll de liberala och 2 socialdemokraterna. Hade dessa karteller ej ingåtts, hade valresultatet blifvit 91 moderata, 68 liberala och 71 socialdemokrater.

Men äfven denna fördelning synes ganska egendomlig. Att de moderata skulle fått 91 platser i stället för 87 är ju en tämligen obetydlig afvikelse mot exempelvis de frisinnades 1911, hvilka som bekant fingo 101 platser i stället för 92. Och att socialdemokraterna, fastän de utgjorde det minsta partiet, skulle fått mer än sin proportionella rätt äfven utan samverkan med de frisinnade, detta måste ju också vara ägnadt att öfverraska. Hvad är då orsaken till detta förhållande?

Jämför man antalet afgifna röster med antalet representanter, måste man lägga märke till en rätt väsentlig ojämnhet i landets olika delar. I Götaland t. ex. afgåfvos inalles 401,608 godkända röster. Antalet representanter i denna del af landet utgör 118. Alltså kommer i genomsnitt ett antal af 3,403 röster på hvarje vald riksdagsman. Detta antal är jämnt ett hundratal större än det för hela riket genomsnittliga 3,303. I Norrland är förhållandet motsatt. Där utgjorde röstsumman 120,496, och då Norrland äger 41 representanter, kostade här hvarje plats i medeltal blott 2,939 röster.

Undersöker man förhållandet i de särskilda valkretsarna, visar sig en ännu större ojämnhet. I följande tabell äro samtliga 56 valkretsar upptagna i ordning efter storleken af det antal röster, som i medeltal belöper sig på hvarje plats inom kretsen. För att ej öfverdrifva differensen äro bråktal i de högre röstbeloppen afrundade nedåt, i de lägre beloppen uppåt. För hvarje krets är äfven platsfördelningen mellan partierna angifven.

¹ Se O. Hemberg och A. Karlgren: Försvarsriksdagen 1914, en valstatistisk handbok. Stockholm 1914. Äfven i det följande äro sifferuppgifter hämtade ur detta arbete.

Valkrets	Röst- summa	Antal platser	Antal röst- er pr plats	Platsfördelning		
				Moderna	Liberala	Soc.-dem.
Malmöhus läns norra	13,636	3	4,545	1	—	2
Jönköpings l. västra	20,954	5	4,191	3	1	1
Kristianstads l. sydöstra	16,560	4	4,140	1	2	1
Södermanlands l. södra	16,444	4	4,111	1	1	2
Skaraborgs l. södra	19,865	5	3,973	2	3	—
Uppsala län	19,653	5	3,930	2	2	1
Stockholms l. norra	11,739	3	3,913	2	1	—
Kristianstads l. nordvästra	19,458	5	3,891	2	2	1
Ålfsborgs l. södra	19,453	5	3,890	3	2	—
Malmöhus l. södra	15,256	4	3,814	1	1	2
Västmanlands l. östra	11,429	3	3,809	1	1	1
D:o västra	11,317	3	3,772	—	1	2
Södermanlands l. norra	11,277	3	3,759	—	1	2
Ålfsborgs l. mellersta	14,809	4	3,702	2	1	1
Ostergötlands l. södra	18,325	5	3,665	3	1	1
Hallands län	21,732	6	3,622	4	1	1
Värmlands l. östra	14,342	4	3,585	1	1	2
Ostergötlands l. norra	14,081	4	3,520	2	1	1
Kopparbergs l. östra	10,538	3	3,512	1	1	1
Gästrikland	13,948	4	3,487	—	1	3
Skaraborgs l. norra	17,284	5	3,456	2	2	1
Örebro l. södra	13,614	4	3,403	1	2	1
Malmöhus l. mellersta	16,933	5	3,386	2	2	1
Kronobergs l. västra	10,115	3	3,371	2	1	—
Västerbottens l. norra	10,040	3	3,346	1	2	—
Gottlands län	10,038	3	3,346	3	—	—
Kalmar l. norra	13,338	4	3,334	2	1	1
Kronobergs l. östra	13,118	4	3,280	2	1	1
Medelpad	13,070	4	3,268	1	1	2
Stockholms stads andra	22,866	7	3,267	4	1	2
Ålfsborgs l. norra	9,674	3	3,225	1	1	1
Värmlands l. västra	12,842	4	3,211	1	2	1
Jönköpings l. östra	12,816	4	3,204	2	2	—
Kopparbergs l. norra	9,584	3	3,195	—	2	1
Bohusläns södra	15,741	5	3,149	3	1	1
Örebro l. norra	15,692	5	3,139	1	2	2
Ångermanlands norra	9,388	3	3,130	1	2	—
Jämtlands l. södra	9,297	3	3,099	—	2	1
Hälsinglands södra	9,096	3	3,032	—	1	2
Kalmar l. södra	18,069	6	3,012	4	1	1
Stockholms stads första	20,632	7	2,948	2	1	4
Kopparbergs l. västra	11,774	4	2,944	—	1	3
Malmö stad	8,732	3	2,911	1	—	2
Norrköping—Linköping	8,428	3	2,810	2	—	1
Bohusläns norra	11,033	4	2,759	2	1	1
Jämtlands l. norra	8,271	3	2,757	1	2	—
Hälsinglands l. norra	10,946	4	2,737	1	1	2
Blekinge län	16,396	6	2,733	3	2	1
Norrböttens l. södra	8,170	3	2,724	1	1	1
Stockholms l. södra	16,203	6	2,701	2	1	3
Västerbottens l. södra	10,743	4	2,686	1	3	—
Göteborgs stad	18,125	7	2,590	2	2	3
Värmlands l. norra	7,737	3	2,579	—	1	2
Ångermanlands södra	10,250	4	2,563	1	1	2
Hälsingborg—Landskrona—Lund	7,639	3	2,547	1	—	2
Norrbottnens l. norra	7,277	3	2,426	1	—	2

Såsom synes varierar röstvärdet för en plats högst betydligt i de olika kretsarna. Förhållandet mellan högsta och lägsta värdet utgör i det närmaste 2:1. Eller med andra ord: i Malmöhus norra har hvarje plats kostat nästan dubbelt så mycket som i Norrbottens norra.

I hvad mån kan nu denna ojämnhet i röstfrekvensen tänkas ha verkat förryckande på platsfördelningen mellan partierna? Denna fråga är tydligen beroende på, huruvida proportionen mellan partierna visar sig vara väsentligen olika i »dyra» och »billiga» valkretsar. Så är också förhållandet, såsom följande öfversikt visar.

I kretsar med nedanstående antal röster pr plats ha de särskilda partierna erhållit följande antal platser:

Antal röster pr plats	Antal kretsar	Platsfördelning				Antal platser i %			
		Moderata	Liberala	Soe.-dem.	Summa	Moderata	Liberala	Soe.-dem.	Summa
Mer än 3,600	16	28	21	18	67	42	31	27	100
3,600—3,000	24	37	33	26	96	39	34	27	100
Mindre än 3,000	16	21	17	29	67	31	26	43	100
Summa	56	86	71	73	230				

Af dessa siffror framgår, att socialdemokraterna företrädesvis ha besatt platser i de valkretsar, där röstvärdet pr plats varit jämförelsevis lågt. Detta förhållande har tydligen bidragit till att detta parti för en låg röstsumma kunnat förskaffa sig ett jämförelsevis högt antal platser. De kretsar åter, där röstvärdet pr plats varit relativt högt, ha i förhållande till öfriga visat en starkare högerfärg. Det moderata partiet har således måst betala sina platser något dyrare, än i fall röstfrekvensen varit jämnare fördelad. Och härpå måste det alltså åtminstone till en del bero, att det parti, som denna gång var det största, dock i fråga om platsfördelningen ej lyckades göra sig lika starkt gällande, som det annars skulle gjort.

Att valutgången vid detta tillfälle afvikit från det strängt proportionella på ett annat sätt än det vanliga, detta är på intet

vis beroende af den proportionella valmetoden. Tendensen hos d'Hondts regel: att gynna de större partierna på de mindres bekostnad har icke blifvit upphäfd. Men den har kraftigt motverkats dels af kartellbildningar, dels ock, enligt hvad här visats, af den mycket varierande röstfrekvensen.

Strödda meddelanden.

Den ungerska rösträttsreformen av år 1913. Efter många ansatser att genomföra en valreform i Ungarn, hvarigenom grunderna för den folkvalda kammarens sammansättning väsentligen skulle ändras, lyckades man äntligen förra året få den gamla vallagen af år 1874 ersatt med en ny, hvarigenom väljarnas antal fördubblades. Det var ej den allmänna rösträtten i egentlig mening, som sålunda proklamerades. Tvärtom har man beräknat, att om hvarje myndig ungersk medborgare medgifvits rösträtt, antalet väljare skulle ha fyrdubblats. I *Jahrbuch des öffentlichen Rechtes der Gegenwart 1914* redogör professor OLIVIER NAGY VON EÖTTEVÉNY för de nya bestämmelserna, hvilka synas vara ägnade förebygga, att majoriteten öfvergår till befolkningslager, som förut ej varit i besittning af politisk rösträtt. Härvid har man ej stannat vid den tidigare föreslagna utvägen att medelst s. k. pluralvalrätt premiera bildningen och förmögenheten; i stället gäller nu satsen: en man, en röst. Men man har funnit på andra garantier, som framgår av följande sammanfattande redogörelse.

Valberättigad är hvarje manlig ungersk statsborgare, som 1) uppnått föreskrifven ålder, 2) minst ett år varit bofast inom sin församling, 3) ej enligt särskilda grunder blifvit beröfvad sin rösträtt, 4) är vederbörligen upptagen i vallängden och 5) uppfyller vissa andra villkor, till hvilka valrätten är knuten. — Vad nu först åldern beträffar, så är den föreskrifven olika för den s. k. högre intelligensen och de öfriga. Den som nöjaktigt genomgått högsta klassen i en »mellanskola» (»Obergymnasium» eller »Oberrealschule») eller en därmed likvärdig läroanstalt eller ett militärinstitut och vidare den som bekläder en syssla, för hvilken en dylik examen fordras, är röstberättigad efter fyllda 24 år, om han uppfyller de ofvan t. o. m. 4) uppräknade villkoren. De öfriga ernå valrätt först vid fyllda 30 år. — Från villkoret att minst ett år ha bott i resp. församlingar äro bl. a. fritagna ämbetsmän, kyrkans män och de som genomgått en högskola. — Som nyss nämnts, äro abiturienter från en mellanskolan röstberättigade på grund af en ren bildningssensus. Annorlunda ställer sig saken för öfriga medborgare. För dem tillkomma censusbestämmelser äfven af annan art, utom naturligtvis de ofvan uppräknade allmänna villkoren. Vi kunna skilja mellan 3 kategorier af sådana

väljare: a) Till den första räkna vi dem, som genomgått folkskolans 6 klass och ha betyg därifrån, betala en årlig direkt skatt till staten af minst 2 kronor (1 kr.=76 öre), äro själfständiga handverkare eller i ett företag anställda som ej endast lönearbetare eller som förmän anställda vid jordbruksarbete; dessutom kan valrätt tillerkännas dem, som med uppfyllande af de 2 första villkoren minst 3 år i följd varit i tjänst hos en och samma arbetsgifvare eller i egenskap af familjemedlemmar arbeta hos en valberättigad handverkare eller landbrukare. b) Den andra klassen utgöres af dem, som visserligen ej fått den erforderliga folkskolebildningen men dock kunna läsa och skriva samt årligen i direkt skatt till staten erlægga minst 20 kronor eller som näringsidkare sysselsätta minst en arbetare; vidare finnas några andra grunder angifna för denna klass, liknande dem vid första klassen anförda. c) Slutligen tillerkännes valrätt äfven åt dem, som ej kunna läsa och skriva, om de betala minst 40 kronor årligen i direkt statsskatt. — Vi se af det anförda, att det nya systemet hvilat på en kombination af bildnings- och förmögenhetscensus. För personer med högre bildningsgrad kommer förmögenhetscensus öfverhufvud ej i fråga; ju lägre bildningsgraden däremot är, desto större anspråk ställas på vederbörandes förmögenhetsförhållanden.

Valbar är den som äger valrätt, är minst 30 år gammal samt behärskar det ungerska språket i tal och skrift, detta senare, emedan ungerska är förhandlingsspråket i riksdagen. — Landet indelas i 435 valkretsar (förut 413), af hvilka hvarje väljer en riksdagsman, hvartill komma de 42 (förut 40) representanter, som kroatiska landtdagen sänder till den ungerska riksdagen.

J. E. N.

Till red. insända skrifter:

- Annuaire de la législation du travail.* Publié par l'Office du Travail de Belgique. 16:e année. 1912. Tome I—II. Bruxelles 1914.
- Arbetsstatistisk Tidskrift*, utg. af Industristyrelsen i Finland. Årg. 8. N:r 3. Hfors 1914.
- Det nya Sverige*, utg. af ADRIAN MOLIN. Årg. 8. H. 5. Sthlm 1914.
- Industria.* Svenska arbetsgivarföreningens tidning, utg. af Axel Brunius. Årg. X. N:o 11—15. Sthlm 1914.
- Kommerstiella Meddelanden*, utg. av Kungl. Kommerskollegium. Årg. 1. N:o 12—14. Sthlm 1914.
- Kommunal författningssamling för Stockholm*, utg. av Stockholms stads Statistiska kontor. Ny serie. Årg. V. 1913. Sthlm 1914.
- Mercator.* Tidskrift för Finlands näringslif. Årg. IX. N:o 26—33. Hfors 1914.
- Nordisk Tidskrift* för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen. Red. OSCAR MONTELIUS. 1914. H. 4. Sthlm 1914.
- Skogen.* Populär tidskrift, utg. av Svenska Skogsvårdsföreningen. Årg. 1. H. 6—7. Sthlm 1914.
- Skogsvårdsföreningens Tidskrift.* Årg. 12. H. 6—7. Sthlm 1914.
- Social Tidskrift.* Årg. XIV. H. 7. Sthlm 1914.
- Sociala meddelanden*, utg. av K. Socialstyrelsen. 1914. N:o 6—7. Sthlm 1914.
- Statistisk månadsskrift*, utg. av Stockholms stads Statistiska kontor. Årg. IX. H. 5—6. Sthlm 1914.
- Statistisk Årsbok för Göteborg.* Årg. XIII. Afd. II. 1912. Gbg. 1914.
- Statistisk Årsbok för Sverige.* Första årgången. 1914. Utg. av Kungl. Statistiska Centralbyrån. Sthlm 1914.
- Statsøkonomisk Tidsskrift*, udg. af Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening. 1913. H. 4. Kria 1914.
- Stockholms Kommunalkalender* för år 1914. Årg. VIII. Utarbetad av Stockholms stads Statistiska kontor. Sthlm 1914.
- Stockholms stads statistik.* I. Statistisk årsbok för Stockholms stad 1913. Sthlm 1914. — II. Kommunalförvaltning år 1912. Sthlm 1913. — IV. Fattigvård år 1912. Sthlm 1914. — VIII. Brand- samt sjuk- och djurtransportväsen. 1913. Sthlm 1914. — IX. Arbetsförmedling år 1912. Sthlm 1913. — XIII. Renhållning år 1913. Sthlm 1914. — XIV. Val år 1913. Sthlm 1914.
- Svensk Tidskrift*, utg. af ELI F. HECKSCHER och GÖSTA BAGGE. Årg. IV. H. 4. Sthlm 1914.
- Sveriges officiella statistik.* Handel. Berättelse för år 1912 av Kommerskollegium. — Kooperativ verksamhet i Sverige åren 1908—1910. Av K. Socialstyrelsen. — 1912—1913 års allmänna bostadsräkning. VI. Jönköping. VII. Uråsa. Av K. Socialstyrelsen. Sthlm 1914.
- Tiden.* Månadsskrift för socialistisk kritik och politik. Utg. av Sverges socialdemokratiska arbetarparti. Red. HJALMAR BRANTING och RICKARD SANDLER. Årg. 6. N:o 6—7. Sthlm 1914.
- Tidskrift för postväsendet.* Utg. ERIK G. LANGE. 1914. N:o 5—6. Sthlm 1914.
- Tidskrift*, utg. af Juridiska Föreningen i Finland. Årg. 50. Bilaga. Hfors 1914.
- RÆSTAD, ARNOLD, Handelspolitik. J. W. Cappelens Forlag. Kria 1914.

Innehåll:

P. Fahlbeck, Världskriget.

A. N. Kiær, Intægtsförhold i Sverige og Norge for personer av forskjellig kjønn, alder og ægteskabelig stilling.

Eleonore Bruno, Öfversikt öfver litteraturen rörande källorna till 1809 års regeringsform.

Aug. Lindman, Till frågan om vår proportionella valmetods verknings sätt.
Strödda meddelanden.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

SKÅNE

Malmö

Samtliga fonder $\frac{1}{2}$ 1914
öfver 34,000,000 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,800,000 kr.

■ ■ ■

Meddelar **brand-** och **lifförsäkringar.**

■ ■ ■

För bolagets lifförsäkringsrörelse gälla nya, af Kungl. Maj:t i Nov. 1910 fastställda grunder, innebärande ytterst tidsenliga och liberala försäkringsvillkor. Bolagets nya prospekt af 1911 innehåller en rikedom på försäkringskombinationer, delvis för vårt land nya, och tillhandahålles på begäran hos bolagets agenter.

■ ■ ■

Lifräntor Pensioner